

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Особливості впровадження дистанційного навчання в заклади
середньої освіти України: проблеми та шляхи вирішення»**

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма: «Соціологія»
Освітній ступінь: бакалавр
Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Кремень Юлія Василівна,
студентка 4 курсу

Наукова керівниця:

Червінська Тетяна Григорівна,
кандидатка соціологічних наук, доцентка

Бакалаврська робота допущена до захисту
рішенням кафедри теорії та історії соціології

Протокол № _____ від «___» _____ 2021р.

Зав. кафедри _____ доктор соціологічних наук. Судаков В. І.

Реєстрація _____

Рекомендовано до захисту _____

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту _____

оцінка

дата захисту

Голова ЕК _____

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК _____

підпис

ініціали, прізвище

_____

підпис

ініціали, прізвище

_____

підпис

ініціали, прізвище

_____

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК _____

підпис

ініціали, прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	7
1.1 Історія виникнення і становлення дистанційного навчання.....	7
1.2 Поняття дистанційної форми навчання	11
Висновки до першого розділу.....	18
РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19	20
2.1 Дистанційне навчання як сучасний формат загальної середньої освіти в Україні	20
2.2 Аналіз наукових звітів та досвіду інших країн	26
Висновки до другого розділу	37
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	39
Висновки до третього розділу.....	50
ВИСНОВКИ.....	53
Список використаних джерел	59
ДОДАТКИ.....	66
Додаток 1 Гайд фокусованого групового інтерв'ю	66

ВСТУП

Актуальність теми впровадження дистанційного навчання в заклади середньої та вищої освіти представляється безсумнівною вже в силу того, що з розвитком інформаційних технологій, система «людина-комп'ютер» швидко перетворилася в проблему, яка стосується всіх членів суспільства. В даний час суспільство переживає фундаментальну трансформацію продуктивних сил, що сприяє формуванню інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство має величезний вплив на всі сфери людського життя, включаючи науку та освіту.

Сучасне освітнє середовище починає широко впроваджувати та поширювати електронне навчання, яке полягає у застосуванні освітніх програм, заснованих на інформаційно-освітніх ресурсах, інформаційно-комунікаційних технологіях, технічних засобах, з обов'язковим використанням інформаційних та телекомунікаційних мереж, що забезпечують передачу інформації та освітні ресурси та організувати взаємодію всіх учасників освітнього середовища.

Однією з форм електронної освіти є дистанційна освіта, яка набуває популярності з початку двадцять першого століття в нашій країні та за кордоном. В Україні кілька тисяч шкіл закрили свої двері з зв'язку з поширенням вірусу COVID - 19. Вперше через пандемію коронавірусу школярі не пішли в школи, а навчаються дистанційно з дому під наглядом батьків. У таких обставинах особливої актуальності набуває проблема здоров'я школярів. У школі, особливо в старших класах, учень стикається з дуже великим обсягом навчального навантаження, що вимагає серйозної напруги, а як це відбувається у режимі дистанційного навчання ще належить з'ясувати.

Школа як соціальний інститут - це не тільки наукове визначення чи метафора, це шлях, яким проходить кожна людина незалежно від її статусу, психології, матеріального становища. Взаємодія особистості з оточуючими є важливим фактором її соціального становлення. Взаємодія підлітків часто

обмежено одним класом. Характер цієї взаємодії впливає на процес оволодіння ним соціальними цінностями. Реалізація соціальних функцій в майбутньому залежить від того, наскільки успішно у дитини налагоджена взаємодія з оточуючими. Тому актуальним є вивчення процесу взаємодії підлітка та його соціального оточення. Особливою темою для аналізу є, звичайно, відносини вчителя й учня. Також різко зросла потреба вчителів в реорганізації і осмисленні особистого, конкретного досвіду викладання, його «кристалізації» на основі і за допомогою системи понять загальної дидактики і шкільної психології, досвіду викладання різних дисциплін.

Пандемія COVID-19 привела до найбільшого за всю історію збою у функціонуванні систем освіти, яка торкнулася майже 1,6 мільярда учнів в більш ніж 190 країнах і на всіх континентах. На тлі кризи охорони здоров'я, що спричинило за собою величезні соціально-економічні потрясіння, системи освіти в усьому світі були змушені стрімко вживати заходів реагування і адаптації. Через вищезазначені обставини люди, які хочуть і мають навчатися дистанційно, повинні бути готовими отримувати нові знання на постійній основі через мережу Інтернет. Стратегії викладання в Інтернеті повинні давати учням можливість досліджувати та знаходити нову інформацію в дисципліні, щоб вони могли бути в курсі актуальних ситуацій.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що необхідні теоретичні та практичні проходження специфіки дистанційного навчання в школі. Необхідно дослідити і зрозуміти прогрес і досягнення освітніх технологій та різноманітність методів, що використовуються для передачі знань, для покращення якості освіти, яка існує сьогодні, з'ясувати переваги та недоліки даного типу навчання і виокремити його особливості.

Об'єкт дослідження: дистанційне навчання в закладах середньої освіти.

Предмет дослідження: проблеми впровадження дистанційного навчання в закладах середньої освіти.

Мета дослідження: охарактеризувати проблеми, які супроводжують впровадження дистанційного навчання в закладах середньої освіти України та окреслити шляхи їх вирішення.

Завдання:

1. Охарактеризувати історію появи та чинники поширення дистанційної освіти;
2. Проаналізувати наукові джерела для з'ясування функцій, переваг та недоліків дистанційного навчання;
3. описати основні напрямки інформатизації освіти, шляхи та засоби використання дистанційних технологій при навчанні в школі;
4. Охарактеризувати зарубіжні дослідження впровадження дистанційних технологій навчання в середню освіту;
5. Проаналізувати особливості впровадження дистанційного навчання в закладах середньої освіти України під впливом пандемії COVID-19;
6. Провести емпіричне дослідження організації дистанційного навчання в закладах середньої освіти України (на прикладі загальноосвітніх шкіл м.Києва).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

1.1 Історія виникнення і становлення дистанційного навчання

Ми живемо у той час, коли з особливою актуальністю відбуваються дискусії щодо того, де саме зародилося дистанційне навчання. Пріоритет у цій сфері оскаржують такі вищі навчальні заклади, як американський Національний технологічний університет і британський Відкритий університет [Огієнко О. І., 2012, с.13-15].

Може здатися дивним, але формат «навчання на відстані» зародився ще кілька століть тому. Його появу різні дослідники відносять до різних періодів. Так, в одних джерелах ми можемо зустріти твердження, що дистанційне навчання з'явилося ще в XVII столітті, коли Яків Каменський ввів в систему освіти ілюстровані підручники за допомогою яких можна було пізнавати ази загальних наук цілком самостійно.

Згідно інших джерел історія появи дистанційної освіти починається з початку XVIII століття, коли в Європі виникло так зване кореспондентське навчання. Учні поштою отримували матеріали від педагогів, відправляли на перевірку свої роботи і отримували коментарі. У 1728 році Калєб Філіпс подав у бостонську газету оголошення про набір студентів для вивчення стенографії в будь-якій точці країни шляхом обміну листів. Це також могло послужити початком освіти на відстані.

Ще варто зазначити, що чимало посприяло розвитку дистанційної освіти в свій час поява розгалуженої мережі залізниць, що дозволила здійснювати швидку доставку навчальних матеріалів великій кількості учнів, які проживають в самих різних місцях.

Значний внесок у розвиток віддаленої навчання вніс Айзек Пітман. У 1840-х роках він запропонував ввести в навчання стенографічне листування: британський учений розсилав поштою всім бажаючим листи зі своїми уроками і отримував назад роботи на перевірку. Наступними були Ч. Тусен і Г. Ланченштейдт, які в 1856 році заснували інститут заочної форми освіти в

Берліні. Навчання проводилося все також розсилкою листів з навчальним матеріалом, контрольних робіт і т.д.

У США на початку XIX ст. Вільям Рейні Харпер, перший ректор університету Чикаго, ввів поняття «заочні шкільні курси» з метою розвитку освіти. А вже 1873 року були створені перші заочні школи в США, що функціонували за допомогою поштової кореспонденції. Діяльність даних освітніх установ була зосереджена на покращенні рівня освіти, зазвичай, середнього прошарку тогочасного американського суспільства. Вдалою демонстрацією товариства такого типу можна виділити «Бостонське товариство з підтримки навчання на дому». Воно було започатковане у 1873 році донькою професора Гарвардського університету Анною Еліот Тікнор. Важливим є те, що дана організаційно-педагогічна структура працювала з метою залучення жінок до процесу здобуття освіти. Методика освіти там була індивідуалізованою, що давало можливість педагогам зважати на персоналізовані особливості й потреби учнів та учениць, а також передбачала обмін листами, підказками для розуміння виконання завдання, вибору літератури та контролю. Анну Тікнор нерідко називають «матір'ю американського кореспондентського навчання» [Kentnor, H., 2015, с.21-23].

У 1914 році такі школи з'явилися у Великобританії. Взагалі реєстрація міжнародних кореспондентських шкіл, комерційних шкіл вибухнула в перші два десятиліття 20-го століття, а саме, з 225 000 в 1900 році до більш ніж 2 мільйонів в 1920 році. Дистанційна освіта почала збагачувати навчальну програму середньої школи в 1920-х роках. Яскравою особливістю описуваного періоду була поява і широка експансія відкритих освітніх інституцій, що передбачали дистанційне навчання як один з варіантів.

У 1911 році, почали свою роботу курси вузівського рівня в Квінслендському університеті в Австралії. Студенти педагогічного коледжу в Мельбурні проводили свої уроки, використовуючи пошту. Подібна практика незабаром поширилася на середні школи і технічні училища. У тому ж році було організовано навчання поштою за програмою початкової школи дітей, які

живуть на відстані від звичайних шкіл. Аналогічні системи для школярів стали використовуватися в Канаді, Новій Зеландії та згодом по всій Австралії. В останній також ще й по радіо функціонувала ціла школа для жителів віддалених районів - School of The Air. У певні години і дні на певній частоті передавалися уроки за програмою початкової та середньої школи. У 1938 р в Вікторії (Британська Колумбія, Канада) відбувся перший з'їзд Міжнародної ради з проведення освіти поштою (International Council for Open and Distance Education). Ідея проведення міжнародної конференції виникла у Джеймса Джерома Гібсона, директора з кореспондентського навчання в провінції Британська Колумбія, який відвідав Національну конференцію з заочного навчання в Нью-Йорку в 1936 році. Гібсон поділився з іншими делегатами знаннями про заочну освіту в кількох країнах, а потім запропонував провести міжнародну конференцію. У наш час рада складається з понад 200 вищих навчальних закладів та організацій 84 країн. Також зараз ICDE регулярно публікує звіти, опитування та статті на такі теми: якість освіти, інтернет-освіта, освіта протягом усього життя, вища освіта, дистанційна освіта, відкрита освіта та OER (Відкриті освітні ресурси), освітня політика, дослідження та інновації в освіті тощо [The International Council for Open and Distance Education].

Серйозний якісний стрибок вітчизняної дистанційної освіти стався в кінці 20-х років ХХ століття, коли відбувалася стрімка індустріалізація країни, що як наслідок вимагала підготовки більшого числа кваліфікованих фахівців. З цим завданням не могли впоратися існуючі навчальні заклади традиційного типу, крім того, неможливо було виключати з виробничого процесу найбільш кваліфіковані кадри. У Радянському Союзі була розроблена особлива, консультативна модель дистанційної освіти (заочне навчання). Система заочної освіти була введена 1927 року відповідною постановою уряду і зіграла величезну роль в підготовці кадрів вищої кваліфікації. Вже до 60-х років ХХ століття в СРСР були 11 заочних університетів і безліч заочних факультетів в традиційних вищих навчальних закладах. Після Другої світової війни

прикладом СРСР пішли деякі країни Центральної та Східної Європи [Густырь А. В, 2001].

У Франції в 1939 році для навчання поштою дітей, позбавлених можливості відвідувати школу, був створений Державний центр дистанційного навчання CNED. В даний час цей центр став найбільшим навчальним закладом дистанційної освіти в Європі [CNED: Formation à distance, tout au long de la vie].

Чинниками, що послужили каталізаторами розвитку закладів дистанційної освіти варто вважати: стрімкий прогрес у галузі засобів інформації, особливо радіо і телебачення. Однак у радіо і телебачення як джерел знань був істотний недолік - відсутність зворотного зв'язку. Справжня революція в дистанційній освіті сталася з появою інтернету.

Поширенню дистанційної освіти сприяв прогрес у галузі зв'язку, який розпочався на початку вісімдесятих років минулого століття. Це дозволило використовувати супутниковий зв'язок та нові способи передачі даних у галузі освіти, а отже, допомогло перевести навчання на абсолютно новий рівень, що робить розташування викладачів та учнів відносно один одного неважливим для освітнього процесу. За цих обставин лише наявність комунікаційної мережі є важливою. В кінці 1980-х та початку 1990-х років розвиток волоконно-оптичної системи зв'язку призвів до пришвидшення розвитку дистанційного навчання. Так як водночас десятки тисяч мереж підключені до Інтернету, мільйони людей можуть використовувати Інтернет по всьому світу. Починаючи з середини 1980-х років в комп'ютерних мережах пропонувалися різноманітні курси як кредитні, так і некредитні. Крім того, комп'ютерні мережі - це зручний спосіб поширення навчальних матеріалів для студентів по всьому світу. Багато викладачів тепер використовують зручний для користувача інтерфейс Всесвітньої павутини, щоб надати доступ до навчальних матеріалів для своїх студентів.

1.2 Поняття дистанційної форми навчання

З розвитком технологій наше життя набуло більш динамічного характеру. Інформація вже не становить якоїсь сталої системи, а в нас вже не має необхідності обов'язково запам'ятовувати на все життя якісь певні знання. Адже інформація змінюється за лічені хвилини, а ми повинні лише вміти нею корелювати, знаходити потрібне, відсівати зайве, вчитися критичного мислити й бути аналітиками в сучасному глобальному світі. Тому з розвитком технологій і наступила потреба у дистанційному навчанні, яке не обмежує здобувача у праві мати освіту та допомагає йому більш масштабніше орієнтуватися у вивченому матеріалі, при цьому можна навчатися як у вітчизняних, так і закордонних закладах освіти, знаходячись у себе вдома.

Як пише науковиця А. Міщенко в своїй праці «Передумови виникнення інформаційних неологізмів»: «Сучасний етап науково-технічного прогресу – information revolution = infoevolution, комп'ютерне, кібернетичне, кремнієве століття – computer age = digitized age = cybernetic age = cyberage = silicon age – називають інформаційним віком, який прийшов на зміну індустріальному у зв'язку з розвитком глобальної економіки, політики та широким запровадженням у всі сфери соціального життя інформаційної, особливо комп'ютерної техніки» [Міщенко А.Л., 2005].

Тут має значення вміння користуватися сучасними інформаційними технологіями з боку як викладача, так і студента. Для викладачів дистанційне навчання є платформою розвитку своїх цифрових компетенцій. Така освіта дає можливість удосконалювати практичні і теоретичні знання, формувати незалежність, розширювати креативність мислення [Кузнецова О.В, 2016, с.362].

Інтеграція інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) значно підвищила якість освіти і дозволила багатьом освітнім установам надавати освітні послуги на міжнародному рівні. Дистанційне навчання знаходить в собі всі аспекти навчального процесу: цілі, зміст, застосовані методи, організаційні форми, засоби тощо.

Натомість дослідниця В. Бондаренко у своїй праці наголошує на тому, що дистанційна форма навчання сприяє гнучкості навчального процесу, оскільки здобувач може користуватися під час вивчення певного предмету додатковими ресурсами й джерелами інформації, які дають можливість краще вивчити ту чи іншу дисципліну. Саме для цього існують різні сайти та платформи, на яких учень може знаходити більш детальну інформацію пов'язану з тією темою, яку він вивчає, таким чином йому краще вдасться зрозуміти новий матеріал [Бондаренко В. М, 2017, с,16]. Звідси слідує, що призначення дистанційної освіта покликане спрощувати здобуття освіти шляхом оптимізації джерел інформації та налагодження зручного місця для здобувача та викладача, що покращує ефективність надання освітніх послуг останнім.

Також В. Бондаренко навіть надає перевагу дистанційній формі навчання порівняно з традиційною. За її словами дистанційне навчання відкриває більший спектр можливостей як для учнів, так і для вчителів. Так як дистанційне навчання – це прояв сучасного підходу до здійснення освітньої діяльності. Під час дистанційного навчання у наш час використовуються новітні педагогічні, психологічні та методологічні розробки. До яких входять різноманітні ігрові види діяльності, використання відео- та аудіо- матеріалів під час вивчення нової теми тощо. Також важливим фактором на думку науковиці є правильна побудова системи навчання, яка повинна включати розробку певних модулів й програм, які повинні відповідати таким вимогам: вони мають бути сформовані відповідно до нормативно-правових актів, мають відповідати затвердженим стандартам та програмам навчання, мають відповідати віковій категорії учнів, мають вмещувати розвиток всіх необхідних компетентностей. Бондаренко виокремлює наступні компетентності:

- *комунікативні*, які включають в себе як безпосереднє очне, так й віддалене (дистанційне) спілкування вчителя з учнем;

- *інформаційні*, які допоможуть учневі правильно користуватися інформацією з різних джерел, це допоможе розвивати аналітичне та критичне мислення [Бондаренко В. М, 2017, с,16].

Тобто наразі настала інформаційна епоха, яка й породила потребу в дистанційному навчанні, яке є зручнішим через ряд переконливих аргументів наведених вище. Проте існують й недоліки такої форми навчання, їх наводять у своєму дослідженні О. Буцька та О. Тимошенко, які корелюють до думки, що наприклад під час дистанційної форми контролю знань, важко ідентифікувати чи дійсно здобувач сам за себе здає екзамен чи інший вид контролю знань, вмінь та навичок. Адже наразі спостерігається низький рівень пропускної спроможності електронної мережі. Також науковиці виділяють негативну сторону дистанційного навчання у тому, що здобувач освіти не отримує належного живого контакту із педагогом. Таким чином втрачається певний рівень комунікацій [Буцька О. Ю., 2017, с.20].

Британський професор Чарльз А. Шоніреган визначає дистанційне навчання як форму навчання, ключовими поняття якої є педагогіка, розвиток інтернеткомунікації, інтерактивна взаємодія, надання онлайн-навчання учням з різних міст і країн. За професоркою Еліссон Літлджон, дистанційне навчання - це використання учнями інформаційних та комунікаційних технологій для доступу до основних і додаткових навчальних матеріалів. Добре спланований і грамотно організоване дистанційне навчання підвищує якість знань: сприяє кращому засвоєнню матеріалу, підвищує мотивацію до навчання, до пошуку нового, потрібного і цікавого. Віддалене навчання також розуміється як інноваційний метод трансформації та підтримки класичного методу навчання з метою підвищення ефективності навчального процесу [Мауока К. G, 2014, с.162-170].

На думку В.С. Шарова, дистанційна освіта – це самостійна форма навчання двадцять першої століття і може виступати як інноваційний компонент денної та заочної форм навчання. Це також створює нове освітнє

інформаційне середовище, яке сприяє залученню студентів, які знають, які знання, вміння та навички їм потрібні [Лавриненко Л., 2020].

Дистанційне навчання, за визначенням А. А. Андрєєва це синтетична інтегрально-гуманістична форму навчання, яка базується на використанні широкого спектру традиційних та нових інформаційних технологій та технічних засобів, що використовуються для доставки та самостійного вивчення навчального матеріалу, а також інформації діалогу обмін між викладачами та студентами. У той же час навчальний процес не пов'язаний з місцезнаходженням учнів та викладачів, часом та навчальним закладом [Лист МОН України від 20 травня 2020 року].

Важливим є і те, що дистанційні технології в тій чи іншій мірі знижують інституційні та соціальні аспекти нерівності в отриманні індивідами вищої освіти. Розглядаючи застосування дистанційних технологій навчання в тісному зв'язку зі зниженням інституційних і соціальних форм нерівності, хотілося б відзначити ще один важливий аспект. Отримання індивідами вищої освіти імпліцитно корелює з можливостями розвитку людського капіталу. Зазначимо, що на вивчення проблеми створення якісно нової робочої сили в рамках теорії людського капіталу спрямовані дослідження таких вчених, як Г. Беккер, Г. Бовен, Дж. Коулмен, Д. Мінцер. Соціальна нерівність в отриманні освіти вчені пов'язують з різними обсягами інвестицій в людський капітал, які зумовлюються нерівними можливостями індивідів.

Використання дистанційних технологій навчання дозволяє інвестувати в свій людський капітал індивідам різних соціальних верств. Навчаються з віддалених сіл і невеликих поселень технології дають можливість здобувати освіту за наявності Інтернету.

Отже, розвиваючи ідею про запровадження інноваційних технологій в сферу освіти, можна говорити, що в певній мірі знижується рівень впливу інституційного та соціального аспектів нерівності при отриманні індивідами вищої освіти. В ідеальному варіанті дистанційний формат навчання повинен забезпечувати і високу якість освіти [Коулмен Дж., 2001, с. 122-139].

Щодо організації освітнього процесу А.А. Андреев в монографії «Дидактичні основи дистанційного навчання» виділяє п'ять моделей. За критерієм класифікації науковець виділяє засоби доставки і представлення матеріалів для навчання. Перша модель зображається за допомогою кейс-технологій. Учень отримує від тьютора навчальні матеріали, які зазвичай складаються з книжок-посібників, також у доповнення йдуть аудіо і відеоматеріали, комп'ютерні програми тощо. Процес навчання в даному випадку скоріше являє собою самоосвіту під менторством, а також перевірочні завдання. Заплановано проведення вступних занять, семінарів, зустрічей з викладачем для проведення роз'яснювальних консультацій. Під час навчання учень має доступ до зв'язку з викладачем за допомогою телефону, пошти тощо. Наступна досліджувана модель продиктована кореспондентським навчанням. Вона схожа з попередньою, але є суттєві відмінності. В цій моделі учні отримують навчальні матеріали, проте очні контакти з викладачем не передбачені. Третя модель має назву радіотелевізійна, тож цілком зрозуміло що тут освітній процес відбувається завдяки використанню телебачення і радіо. Четверта модель представляє собою навчання в мережевому режимі, так як бере за основу навчання за допомогою всесвітньої мережі Інтернет, де учень за допомогою оплати може проходити різноманітні курси. І нарешті остання, п'ята отримала визначення модель мобільної технології, оскільки в ній відбувається застосування мобільного персонального портативного комп'ютера [Андреев А.А, 1999, с. 142].

Думки авторів та дослідників щодо запровадження дистанційної освіти різняться від дуже захоплених до досить скептичних. Так Д.Д. Хантер вважає, що найбільш суттєвою зміною в галузі освітніх технологій є поява Інтернет-навчання за останні п'ятсот років з моменту появи поліграфії [Zaragoza M.G., 2019, с.27-36]. На думку В.Л. Беніна віддалені комп'ютерні технології насправді безособові, оскільки їм бракує індивідуального та авторського підходу до передачі знань.

Необхідність використання цієї форми навчання продиктована новим підходом до освіти і можливістю реалізації завдання безперервної освіти за допомогою інформаційних і телекомунікаційних технологій при опосередкованому взаємодії того, хто навчається і викладача. При цьому зберігалася завдання забезпечення якості освіти. У разі застосування технологій дистанційного навчання створюються комфортні умови для отримання освіти незалежно від місця проживання учня, від таких обставин, як материнство, велику перерву в процесі отримання освіти і т. д.

Розглядаючи застосування дистанційних технологій навчання в тісному зв'язку зі зниженням інституційних і соціальних форм нерівності, хотілося б відзначити ще один важливий аспект. Отримання індивідами вищої освіти імпліцитно корелює з можливостями розвитку людського капіталу. Зазначимо, що на вивчення проблеми створення якісно нової робочої сили в рамках теорії людського капіталу спрямовані дослідження таких вчених, як Г. Беккер, Г. Бовен, Дж. Коулмен, Д. Мінцер. Соціальна нерівність в отриманні освіти вчені пов'язують з різними обсягами інвестицій в людський капітал, які зумовлюються нерівними можливостями індивідів. Використання дистанційних технологій навчання дозволяє інвестувати в свій людський капітал індивідам різних соціальних верств. Навчаються з віддалених сіл і невеликих поселень технології дають можливість здобувати освіту за наявності Інтернету.

Отже, розвиваючи ідею про запровадження інноваційних технологій в сферу освіти, можна говорити, що в певній мірі знижується рівень впливу інституційного та соціального аспектів нерівності при отриманні індивідами вищої освіти. В ідеальному варіанті дистанційний формат навчання повинен забезпечувати і високу якість освіти.

Уряди оперативно вжили заходів для забезпечення безперервного навчання і безпеки учнів і співробітників сфери освіти, заклавши школи та інші навчальні заклади під час карантину. Але при цьому нерівний розподіл можливостей для використання різних форм навчання в період закриття

навчальних закладів, швидше за все, призведе до несправедливості у довгостроковій перспективі. Таким чином кожен із учасників освітнього процесу має усвідомлено підходити до змісту й форми проведення свого навчання, повинен мати високу самоорганізацію.

Дистанційна форма навчання надає більший спектр можливості здобувачам, адже допомагає їм бути більш глобальними, самостійними та мати більшу зацікавленість у вивченні того чи іншого предмета. Дистанційне навчання краще відповідає вимогам сьогодення, адже здобувач повинен самостійно знаходити потрібний матеріал та його засвоювати, опрацьовувати, що в майбутньому допоможе краще орієнтуватися в інформаційному суспільстві.

На сьогодні, роль самого вчителя-педагога вже змінилася, адже він не є єдиним джерелом знань та вмінь, які він має передати. Натомість він став ментором, натхненником, модератором і покликаний допомагати здобувачам навчитися орієнтуватися у великій кількості інформації. Теперішня реформа Нової української школи покликана, щоб розвивати в учнів креативне мислення, виховувати не колективне мислення, а індивідуальне, особистісне. Натомість у вищій школі започатковано студентоцентризм, тобто, що в загальних середніх закладах освіти, що у закладах вищої освіти на сьогодні практикують суб'єкт-суб'єкті відносини, тобто дружні, партнерські.

Такі підходи зумовлені масштабним розвитком технологій, що у свою чергу ведуть до розвитку світової науки в цілому. Адже багато професій зникає, там де залучені люди, натомість з'являється штучний інтелект, який врази розумніший за людину. Тому дистанційна освіта – це прояв прогресу. Не в такому вже далекому майбутньому нас чекає те, що заклади освіти скоротяться, залишаться лише конкурентноспроможні, а це ті які орієнтуються на майбутнє, мають хорошу базу. Такі заклади, які розуміють виклики сьогодення, що основна ставка поставлена на розвиток сучасних технологій, пов'язаних зі створенням доповненої реальності, розвитком віртуального світу.

Висновки до першого розділу

Незважаючи на упередження щодо строку існування, дистанційна освіта - це не новий спосіб навчання. Її зародки можна простежити ще в 18 столітті. Вона започаткувала свій розвиток ще задовго до нашого часу, і протягом останніх 300 років він протікає паралельно з інноваціями в комунікаційних технологіях, і популярність дистанційного навчання продовжує зростати. Дистанційна освіта була поширеною в кінці 1800-х років, але її швидке зростання розпочалося наприкінці 1990-х років з наперед технічної революції в Інтернеті. Це далеко не нове явище, але воно продовжує досягати нових вершин у міру розвитку технологій. Еволюція дистанційної освіти почалася з листування та використання посилок, по радіо, потім на телебаченні і, нарешті, дійшла до онлайн-освіти. Незважаючи на те, що зростає кількість досліджень, присвячених освіті в Інтернеті, еволюція продовжує створювати нові сфери досліджень.

Під концепцією дистанційної освіти ми можемо розуміти відповідні стандартні програми розвитку кваліфікації та повноцінні курси вищої освіти, застосовуючи методи встановлення тісного контакту між студентами та викладачами / однокурсниками. Цей процес нагадує денну освіту.

Таким чином, на основі аналізу інформації з даного розділу можна констатувати, що в своєму розвитку технологія дистанційного навчання пройшла кілька етапів.

- Перший етап - взаємодія, що організовується за схемою педагог - учень або декілька учнів. Види зв'язку між викладачем і учнями нечисленні: пошта, телефон. Цей етап характеризується малою кількістю фахівців, а компоненти забезпечення процесу дистанційного навчання не залежать один від одного.
- Другий етап – це взаємодія, яка передбачена за схемою педагог – багато учнів. Це стає можливим за рахунок існування в процесі навчання однібічного зв'язку. Цей зв'язок може бути варіативним завдяки відео та аудіокасетам, мережі Інтернет, супутниковому телебаченню тощо.

- Третій етап має місце у восьмидесятих роках за рахунок розвитку Інтернету. Це дало поштовх розвитку дистанційного навчання.
- Четвертий й останній на даний момент етап можна описати як комплексне використання засобів комунікації та передачі інформації: інтеграції радіо, персонального телефону, супутникового відеозв'язку.

Історія навчання поштою наочно показує наявність ряду стійких характеристик даної форми навчання. Дистанційне навчання надає весь спектр рівнів підготовки від початкового до вищої освіти. Воно спрямоване на людей різного віку: від маленьких дітей до людей поважного віку. Застосовувані методи не менш різноманітні і включають листування, використання друкованої продукції, радіо і телебачення, практичні семінари та відкриті іспити. Системи дистанційної освіти організовані як в розвинених, так і країнах, що розвиваються, як у великих, так і маленьких державах, демонструючи свою гнучкість і різноманітність форм.

Тож ми бачимо, що дистанційне навчання також породжує ряд проблем у просторі застосування, і ці проблеми можуть негативно вплинути на якість та доступність знань для кожного. Проте, якщо зважити всі позитиви та негативи, все таки переважають позитивні аргументи, проте на негативні аргументи не потрібно закривати очі, а потрібно докладати зусиль, щоб в найближчому майбутньому ці проблеми зникли. Адже майбутнє світу за цифровізацією. Особливо гостро постала потреба переходу закладів освіти на дистанційне навчання в 2019 році, коли світ зачепила пандемія коронавірусу, яка стала поштовхом до масштабної актуальності здобуття освіти завдяки дистанційним методам навчання.

РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНІ ТА ЗАРУБІЖНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

2.1 Дистанційне навчання як сучасний формат загальної середньої освіти в Україні

Одним із наслідків інформатизації суспільства та постійного зниження вартості послуг на використання глобальної мережі Інтернет стало розширення впливу процесів застосування інформаційних комунікаційних технологій в освітню практику [Воронкін О.С].

В результаті виникла досить перспективна, орієнтована на індивідуалізацію нова форма освітнього процесу - дистанційне навчання, яке дозволяє значно зменшити витрати на підготовку спеціалістів - за даними ЮНЕСКО електронне навчання одного студента приблизно втричі дешевше порівняно з традиційним навчанням в тій ж країні. З однієї сторони, це дозволяє скоротити навантаження на державний бюджет, але з іншої – значно спрощує отримання освіти представникам соціально уражених верств населення, й особам з особливими потребами. В умовах світової фінансової кризи, скорочення витрат і підвищення ефективності навчання стає однією з найважливіших завдань навчальних центрів. Тому сьогодні особливої актуальності набуває питання повноцінного впровадження дистанційної форми освіти в школах.

Дистанційне навчання як вид освітньої діяльності в Україні з'явилося нещодавно, проте на сьогодні воно стає все більш популярним та затребуваним. У п. 4 статті 9 Закону України «Про освіту» чітко прописано форми навчання, серед яких є й дистанційна. Там же знаходимо, що «дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [Закон України «Про освіту», 2017].

Як вже було зазначено, дистанційне навчання в Україні відносно нове явище й досконало не вивчене, проте воно все більше набирає свої оберти через вимоги часу й обставин в яких ми сьогодні живемо.

Епоха пандемії пришвидшила процес масштабного введення дистанційного навчання. Таким чином Міністерство освіти та науки України відповідно до постанови Кабінету Міністрів, щодо впровадження Загальнонаціонального карантину, видало лист, у якому йшлося про перехід на дистанційну форму навчання, щоб керівники всіх закладів освіти подбали про належні умови проведення такої форми навчання [Лист МОН України від 20 травня 2020 року]. Такі зміни щодо оновлення освітнього процесу породили безліч проблем у ланці загальної середньої освіти, як у молодшій, так і в старшій школі. Адже для дистанційної освіти необхідним є наявність гаджета та Інтернету, а також вміння ними користуватися.

У роботі дослідниці І. Зубіашвілі, знаходимо, що «дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів і студентів на різних етапах навчання, а також самостійну роботу з матеріалами інформаційного простору» [Зубіашвілі І, 2020].

Але, не зважаючи на епоху діджиталізації, стає зрозумілим, той факт, що не у всіх населених пунктах України є рівний доступ здобувачів до Інтернету. Хоча Реформа Нової української школи передбачає розвиток дистанційного та змішаного навчання, розширення цифрової трансформації освіти, наприклад, запуск національної освітньої електронної платформи у якості основи для організації дистанційного навчання, створення мережі екзаменаційних центрів [Нова українська школа]. Але на практиці не всі учні мають однаковий доступ до електронних платформ та рівномірного впровадження реформи.

Ще один науковець А. Хуторський у своїй роботі переконаний в тому, що дистанційна форма навчання – це не просто заміна традиційної форми навчання. Дистанційна форма навчання покликана, щоб розвивати якомога

більше творчу складову освітнього процесу. Також за словами науковця дистанційне навчання відкриває більше можливостей для черпання нової інформації, адже йдеться про доступ до різних інформаційних освітніх матеріалів, які знаходяться в інтернет-ресурсах [Хуторской А. В, 2007].

Дистанційне навчання може стимулювати самостійне мислення учнів, сприяє переходу від передачі готових знань до самокерування пізнавальною діяльністю, а також активізує самостійну пізнавальну діяльність учнів.

Дистанційна освіта включає:

- спільну діяльність у малих групах;
- обговорення питань, проблем, труднощів в інтерактивній формі через чати, форуми, відеоконференції в межах усієї групи;
- використання методів проєктів, кейсів, проблемних методів, рольових та імітаційних ігор.

Види навчання, що застосовуються у дистанційній освіті:

1. Сеанси чату - це тренінги із використанням технологій синхронного чату, які забезпечують всім учасникам одночасний доступ до чату. У рамках багатьох навчальних закладів, що здійснюють дистанційну освіту, існують чат-школи, які організують діяльність віддалених викладачів та учнів у спеціалізованих чатах;
2. Веб-класи включають уроки, семінари, конференції, імітаційні ігри, лабораторні роботи, практикуми, інші види та форми навчальних занять, що проводяться за допомогою телекомунікацій та Інтернету;
3. Телеконференції організуються та проводяться на основі списків електронної розсилки. Для вирішення освітніх завдань проводяться освітні телеконференції;
4. Телеприсутність - це експериментальний метод дистанційного навчання, організований на основі формування атмосфери присутності. Студенти, які перебувають поза класом, відчувають у ньому особисту присутність.

У цих умовах на перший план виходять основні проблеми викладання в умовах дистанційного навчання. Метою будь-якої навчальної системи є сприяння навчанню. Тому перед тим, як розробляти будь-які навчальні матеріали, викладачі повинні знати принципи навчання та те, як учні навчаються. Особливо це стосується дистанційного навчання, де викладачі та учні розділені. Розробка ефективних навчальних матеріалів в Інтернеті повинна базуватися на перевірених та обґрунтованих теоріях навчання.

Біхевіористи стверджують, що саме спостереження за поведінкою учня вказує, чи навчився чогось той. У відповідь деякі викладачі стверджують, що не все навчання можна спостерігати, і навчання полягає не лише в зміні поведінки. В результаті відбувся перехід від біхевіористських до когнітивних теорій навчання.

Когнітивна психологія стверджує, що навчання передбачає використання пам'яті, мотивації та мислення, і що рефлексія відіграє важливу роль у навчанні. Когнітивні теоретики розглядають навчання як внутрішній процес і стверджують, що засвоєна кількість залежить від обробної здатності учня, обсягу зусиль, витрачених під час навчального процесу, глибини обробки, а також існуючої структури знань учня.

Останнім часом спостерігається рух до конструктивізму. Теоретики-конструктивісти стверджують, що ті, хто навчається, інтерпретують інформацію та світ відповідно до своєї особистої реальності, що вони дізнаються шляхом спостереження, обробки та інтерпретації, а потім персоналізують інформацію в особисті знання, навчаються найкраще, коли вони можуть контекстуалізувати те, що вони дізнаються, для негайного застосування та особистого значення [Anderson T. 2009].

Під пильним аналізом біхевіористської, когнітивістської та конструктивістської шкільних думок стає очевидним багато дублюючих ідей та принципів. Дизайн навчальних матеріалів в Інтернеті може включати принципи всіх трьох шкіл мислення.

Дослідниця В. Смікал у своїй роботі зазначає, що сучасний вчитель вже покликаний виконувати нові функції, які передбачені вимогами часу. А тому вчитель вже не виконує лише функцію педагога та наставника, а й виступає у якості своєрідного тьютора, який у свою чергу являється комбінацією різнопланових елементів, як-от викладання, консалтинг, коучинг [Смікал В., 2020].

Для вчителів з'явилися цікаві вебінари, різні онлайн-тренінги, платформи, де вони можуть не лише підвищити кваліфікацію, а й ділитися досвідом з колегами щодо методів проведення уроків. Таким чином сучасний вчитель повинен виконувати функцію, не лише навчити нового, а й бути тренером, мотиватором (коучером) та модератором для учнів під час освітнього процесу. Тобто роль вчителя на сьогодні дещо видозмінилася, що позитивно впливає на розвиток освіти в Україні.

Також стає зрозумілим, що дистанційна форма навчання має безліч її переваг: серед яких територіальна незалежність від тих подій, які оточують учня, тобто учень, будучи вдома може одночасно відвідувати урок, потім перемикається на іншу інтерактивну платформу, також може відвідувати музеї, вистави. Це все можливо за наявності гаджета та інтернету. Учень економить безліч часу.

Цю думку підтримує й науковиця Л. Власенко, яка підтверджує, що доступність та відкритість навчання – це вагомні переваги дистанційного навчання. Адже дистанційне навчання надає змогу здобувачам зосередитися на отриманні знань незалежно від віддаленості від місця навчання. Такі умови є сприятливі для того, щоб сучасний фахівець мав змогу навчатися впродовж життя, не беручи спеціально відряджень чи відпусток [Власенко Л. 2020].

Важливим фактором на думку науковиці Л. Лавриненко є самоосвіта особистості, адже вона виступає способом формування стратегії життя здобувача, створює умови організації його життєвого процесу, що здійснюється під впливом уявлень індивіда про основні результати або події, які повинні статися в житті, що інтегрують усі приватні події та реабілітують

людське існування. На її думку, саме самоосвіта забезпечує здобувача до ефективного особистого зростання, готовності до майбутнього та сьогодення, через постановку власних цілей реалізується життєва мета в життєвих подіях, формуються життєві завдання та залученість особистості в процеси їх виконання [Лавриненко Л., 2020].

Таким чином дистанційна освіта спрямована на самоосвіту та усвідомлення того, що вчитися потрібно не для оцінки, а для розвитку власних компетентностей, які допоможуть здобувачеві у майбутньому під час самореалізації в тій, чи іншій сфері. Тобто дистанційна освіта допомагає здобувачам краще зрозуміти, що їм подобається і які предмети вони б хотіли вивчати глибше, а які орієнтовно.

Українська дослідниця Г. Синявська у своїй роботі виділяє наступні переваги дистанційного навчання:

- можливість більш ширше вивчати матеріал певного предмету, адже немає обмеження в часі й орієнтиру на класно-урочну систему навчання;
- рівний доступ до отримання нових знань, вмінь та навичок учнів, які проживають у важкодоступних віддалених регіонах;
- можливість залучення батьків як партнерів до освітнього процесу здобувача;
- здатність до централізації освітнього процесу різних регіонів;
- поєднання за необхідності дистанційної форми навчання з традиційною;
- освітні послуги надаються у зручних для педагога та здобувача умовах.

Серед недоліків дослідниця виокремлює такі:

- відсутність стовідсоткового контролю за тим наскільки якісно, здобувачі засвоїли необхідний матеріал;

- дистанційна форма унеможлиблює розуміння формування повного уявлення про зміст навчального предмета;
- присутні побоювання хакерського вторгнення в електронну базу даних, тобто недостатня захищеність даних [Синявська Г., 2020].

Таким чином дистанційне навчання як і будь-яка інша форма навчання має свої позитиви та негативи, але все ж позитивних сторін більше, а що стосується негативних, то над ними потрібно працювати, щоб їх ліквідувати. Адже в умовах пандемії можливість дистанційної освіти надає змогу не зупиняти освітній процес як такий.

Отже, в Україні дистанційна освіта як форма навчання була прописана в Законі «Про освіту» лише у 2017 році, тобто відносно недавно. Ця форма здобуття не мала такої масштабності до пандемії, але не дивлячись на безліч викликів, освітній процес відбувається. Перевага дистанційного навчання наразі полягає в тому, що освітній процес не зупинився через пандемію, а педагоги різними способами намагаються донести до здобувачів необхідні знання, вміння, навички, хоч і в видозмінений спосіб, проте звичний для більшої кількості населення планети – через гаджет. Адже людина сучасного світу не розлучається із смартфоном.

2.2 Аналіз наукових звітів та досвіду інших країн

Як зазначено в Концептуальній записці ООН: «Освіта в епоху COVID-19 і в наступний період за серпень 2020» закриття шкіл та інших освітніх установ торкнулося 94 відсотків світового контингенту учнів, причому в країнах з низьким рівнем доходу і з рівнем доходу нижче середнього цей показник становить 99 відсотків. Криза посилює існуючу і раніше проблему нерівності в сфері освіти, не дозволяючи значною частці знаходитися в найбільш уразливому становищі дітей, молодих людей і дорослих - тих, хто живе в бідних або сільських районах, дівчаток, біженців, інвалідів і насильно переміщених осіб - продовжувати навчання. Крім того, освітні втрати загрожують охопити і майбутні покоління і ліквідувати досягнутий

десятиліттями прогрес, що не в останню чергу стосується сприяння доступу дівчаток і молодих жінок до освіти і продовження ними навчання. Якщо говорити тільки про економічні наслідки пандемії, то ще близько 23,8 мільйона дітей і молодих людей (від дошкільнят до студентів вищих навчальних закладів) можуть в наступному році кинути навчання або виявитися без доступу до освіти. Більш того, зрив освітнього процесу має і буде мати серйозні наслідки за рамками системи освіти. Закриття навчальних закладів ускладнює надання важливих послуг дітям і громадам, включаючи організацію повноцінного харчування, позначається на здібності багатьох батьків виконувати свою роботу і сприяє зростанню ризику насильства по відношенню до жінок і дівчаток [Образование в эпоху COVID-19 и в последующий период, 2020].

Під час обумовленої COVID-19 кризи приблизно 40 відсотків найбідніших країн не змогли надати підтримку учням, які перебувають у групі ризику, і минулий досвід показує, що при прийнятті відповідних заходів у зв'язку зі спалахами захворювань як нерівність у сфері освіти, так і гендерна нерівність, як правило, залишаються поза увагою. Через домашніх справ і необхідності вести домашнє господарство або брати участь в сільськогосподарських роботах діти, і особливо дівчатка, можуть не мати у своєму розпорядженні достатній час для навчання. Проблеми дітей-інвалідів, які і до спалаху епідемії знаходилися в маргіналізованих положенні, не завжди враховуються при розробці стратегій дистанційного навчання [COVID-19 school closures: Why girls are more at risk, 2020], [COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery, 2020].

У міру зростання проблем у бюджетно - податковій сфері і навантаження на системи надання допомоги в цілях розвитку фінансування освіти може виявитися під серйозною загрозою, що посилить існуючий і до COVID-19 величезний дефіцит коштів, що виділяються на освіту. Для країн з низьким рівнем доходу і країн з рівнем доходу нижче середнього, наприклад, цей дефіцит становив 148 млрд дол. На рік, і в нинішніх умовах ця приголомшлива

сума може зрости майже на третину. Але також не можливо не зацентувати на тому, що криза стала стимулом для інновацій в сфері освіти. Для забезпечення безперервності навчання і професійної підготовки застосовуються новаторські підходи: від радіо- і телетрансляцій до надання комплектів матеріалів для вивчення на дому. Завдяки оперативним заходам реагування, прийнятим для організації безперебійного навчального процесу урядами і партнерами в усьому світі, в тому числі в рамках Глобальної коаліції з питань освіти під егідою ЮНЕСКО, були розроблені рішення для дистанційного навчання. Крім того, те, що трапилося стало приводом згадати про найважливішу роль вчителів і про те, що на урядах і інших ключових партнерів лежить постійний обов'язок піклуватися про працівників сфери освіти [Образование в эпоху COVID-19 и в последующий период, 2020].

Ще до пандемії населення світу стикалося із значними труднощами в реалізації права на освіту як одного з основних прав людини. Незважаючи на майже загальне охоплення початковою освітою в більшості країн, величезна кількість дітей - більше 250 мільйонів – НЕ відвідували школу майже 800 мільйонів дорослих були неписьменними [Out-of-School Children and Youth]. Більш того, навіть для дітей, зарахованих в школи, здобування й отримання знань аж ніяк не гарантували. За оцінками, близько 387 мільйону (56 відсотків) дітей початкового шкільного віку в усьому світі не мають базових навичок читання [Фактологический бюллетень Статистического института ЮНЕСКО, 2017].

Завдання фінансування освіти ще до COVID-19 була вкрай важкоздійснюваним. За оцінками, на початок 2020 року дефіцит фінансових коштів для досягнення мети в області стійкого розвитку (якісну освіту) в країнах з низьким рівнем доходу і з рівнем доходу нижче середнього щорічно становив приголомшливу суму в розмірі 148 млрд дол. США згідно прогнозами, в результаті обумовленого COVID-19 кризи цей дефіцит коштів збільшиться приблизно на третину.

До середини квітня 2020 року пандемія зачепила 94 відсотки учнів, тобто 1,58 мільярда дітей і молодих людей (від дошкільнят до студентів вищих навчальних закладів) в 200 країнах світу. Здатність вживати заходів реагування у зв'язку із закриттям шкіл у величезній мірі залежить від рівня розвитку: наприклад, у другому кварталі 2020 року в країнах з низьким індексом розвитку людського потенціалу 86 відсотків дітей початкових класів фактично припинили навчання, в той час як в країнах з дуже високим індексом розвитку людського потенціалу цей показник становив лише 20 відсотків [COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery, 2020].

Надалі хочу звернутись до результатів дослідження А. В. Мендаля у публікації «Перехід загальноосвітніх шкіл на дистанційне навчання в умовах пандемії коронавірусу: організаційно-педагогічний аспект». Як зазначає сам автор в ній було зроблено огляд практики організації дистанційного навчального процесу в школах, що перервали очне навчання через коронавірусу, в умовах неоднорідного розвитку телекомунікацій на території Росії і розглянуто типові і специфічні набори інструментів і організаційних рішень. Для виявлення різноманітності реалізованих школами рішень було вивчено інформацію з обмеженим доступом 50 випадково обраних шкільних сайтів в мережі Інтернет. Особливістю такого підходу є погляд на дистанційний навчальний процес з тієї точки зору, який він в учнів та їх батьків. Було проаналізовано кейси шкіл, що мають різні умови доступу до мережі Інтернет, з організації дистанційного навчального процесу в умовах пандемії коронавірусу. З розглянутих прикладів можна зробити такі узагальнення:

Основним джерелом інформації для учнів і їх батьків про організацію та реалізації дистанційного навчального процесу виявився сайт навчального закладу в мережі Інтернет. Засоби та інструменти організації навчальної діяльності вибираються установою виходячи з реальних технічних і фінансових можливостей, якими володіє сама установа, педагоги і учні. До

таких засобів крім обчислювальної техніки і доступу до Інтернет, відносяться: цифрові освітні платформи, інформаційні ресурси, телекомунікаційні сервіси доступні для організації навчального процесу, в тому числі реалізують функції електронного щоденника школяра, доведення загальних вказівок і завдань для самостійної роботи в певному форматі, що здійснюють взаємодія в режимі текстового, файлового, аудіо та відео обміну. Способи та форми організації зворотного зв'язку учнів і вчителів для перевірки результатів навчальної діяльності: вибираються доступні форми і засоби реалізації зворотного зв'язку вчителів і учнів у навчальному процесі, основними є електронна пошта та використання месенджерів. Роблячи висновок з даного дослідження можна стверджувати, що криза, що перевела навчальний процес в дистанційний режим, стала мотивом для перегляду ставлення до засобів і інструментів інформаційних технологій, впроваджених в школи раніше. Також варто зазначити, що шкільні сайти, електронні журнали та щоденники виявилися корисними інструментами організації навчального процесу з використанням телекомунікацій [Мендель А. В., 2020].

Масштабне дослідження проблеми переходу на дистанційне навчання в Російській Федерації в умовах карантину та режиму самоізоляції провела лабораторія медіакомунікацій в освіті НДУ ВШЕ, респондентами якого стали 22600 вчителів з 73 регіонів РФ. Саме їхнє ставлення до проблем переходу на дистанційне навчання знаходилося у фокусі дослідження. За результатами аналізу отриманих в ході опитування даних співробітниками лабораторії були виділені чотири групи проблем вчителів: проведення уроків по відеозв'язку; практики користування онлайн-ресурсами; технічні проблеми; організаційні проблеми. Головний висновок даного дослідження полягає в тому, що навіть ті вчителі, які до масового переходу на дистанційне навчання не мали високий рівень комп'ютерної грамотності, досить швидко зорієнтувалися і освоїли нові форми комунікації зі своїми учнями. Цей висновок корелює з висновком, зробленим ЮНЕСКО щодо прогресу дистанційного навчання в умовах пандемії.

Експерти російського проекту «Рівні можливості - дітям» та фонду «Національні ресурси освіти» опитали в кінці березня 2020 року після припинення занять в школах по всій країні 2695 школярів від 13 до 18 років. У новому дистанційному режимі навчання 21% дітей побачили для себе нові можливості, їм стало цікаво спробувати вчитися по-іншому. Хоча шість з десяти дітей і впевнені, що вчитися в класі все ж цікавіше, ніж дистанційно, для 40% школярів віддалене навчання виявилось психологічно більш комфортним. Третина опитаних вважають, що в віддаленому режимі вони вчаться також продуктивно, як і в стінах школи. Майже чверть учнів виявили бажання навчатися дистанційно і далі - за підручниками або онлайн. Для 65% учнів на очних заняттях простіше запам'ятовувати і розуміти новий матеріал. Більше половини підлітків (57%) стали відчувати брак спілкування з іншими учнями, 45% - брак спілкування з педагогами. При цьому за період карантину з 54% до 49% знизилася частка підлітків, які відчувають себе самотніми, навіть спілкуючись в соціальних мережах. 77% школярів відзначили, що збільшився обсяг завдань для самостійної роботи, 49% - підвищити стомлюваність.

З березня по квітень 2020 року у Центрі інноваційної освіти «Про.Світ» було здійснене дослідження стану реалізації дистанційного навчання в нашій країні. Аналіз кризових ситуацій в освіті, якими і являється запровадженням загальнонаціонального карантину, дає можливість якісніше виявити, як саме побудована культура взаємодії, комунікації та процеси в українських школах. Гіпотеза авторів виступає твердженням щодо того, що коли культура взаємодії під час дистанційного навчання являє собою якісно та системно вбудований механізм, навчальні заклади скоріше та з більшою ефективністю пристосувалися до віддаленої форми навчання. В результаті даного дослідження були зроблені наступні висновки. По-перше, відсутність системно побудованої комунікації у школі має негативний вплив однаково на усіх суб'єктів навчального процесу, на педагогів, на власне школярів та їх батьків. Особливо це проявляється, наприклад у ситуаціях, коли немає чіткої визначеності щодо спільного вибору освітніх платформ для

проведення уроків. Ці результати відносять нас до того, що вітчизняним школам потрібно звернути увагу на організаційну комунікаційну структуру, та посприяти налагодженню внутрішніх процесів. Згодом така організованість посприє полегшенню виходу з карантину, а також введе взаємодію на новий рівень загалом. По-друге, основним каналом комунікації в школах є месенджер Viber. Цьому є досить логічне пояснення оскільки ймовірніше ще до запровадження карантину Вайбер-групи вже являли собою налагоджений та зручний засіб комунікації. І нарешті по-третє, вагомим викликом для шкіл при переході на дистанційне навчання стає нестача потрібних навичок із налагодження функціонування організаційної структури. Усе це можна трактувати як неповне розуміння відділів освіти власних функцій [Дослідження стану реалізації дистанційного навчання в Україні, 2020].

Згідно результатів [онлайн-опитування](#), яке було проведено Центром прав людини ZMINA, 40% жінок, які є матерями школярів висловили своє незадоволення ефективністю дистанційної шкільної освіти. З цього числа 24% назвали таку освіту радше неефективною, а відповідно 16% – українською мовою неефективною. Дане опитування проводилося за допомогою методу електронного анкетування у два етапи. Перший відбувся на початку квітня, а другий в перший тиждень травня [Жінки в умовах пандемії та їхні потреби, 2020].

Згідно з [його результатами](#), у Києві дистанційним навчанням було зайнято 78% школярів. Звідси маємо, що 22% взагалі ніяк не були залучені до навчання методом комунікації з педагогом. Тільки трохи більше половини школярів з респондентів регулярно виконувала домашнє завдання, решта – час від часу, у залежності від інших обставин. Також 56% опитаних говорили, що виконання домашнього завдання на карантині дається важче. 70% учнів, 80% батьків та 90% учителів вважають формат традиційної освіти за краще аніж онлайн дистанційне навчання [Жінки в умовах пандемії та їхні потреби, 2020].

Якщо говорити про ймовірне продовження дистанційного навчання, то тут варто звернутися до соціологічного дослідження «Всеукраїнський омнібус», проведене дослідницькою компанією [Active Group](#) у жовтні минулого року. В цьому дослідженні соціологи досліджували думку українців щодо того, чи варто залишати якісь елементи дистанційного навчання у закладах після пандемії. У результаті 44,8% опитаних українців висловили своє абсолютне незадоволення даною ідеєю, а 16% притримуються думки, соріш ні ніж так. Вважають, що ймовірно краще залишити деякі елементи онлайн-навчання близько 19% респондентів, а ідею, що точно варто виказали 11,5%. Дане дослідження було проведне по всій Україні, за виключенням окупованих територій, з 3 по 8 жовтня 2020 року методом САТІ (телефонних інтерв'ю за анкетною). Було опитано більш ніж тисячу респондентів.

Натомість компанія [«Нью Імідж Маркетинг Груп»](#) розробила дещо подібне дослідження. Згідно нього 30% респондентів мають негативне ставлення до існуючого формату дистанційного навчання, і 37% дають скоріш негативну, аніж позитивну оцінку. Задовільнило дистанційне навчання лише 8 % опитаних.

Послаблення рівня знань школярів є основним фактором відсутності позитивного ставлення українців до формату дистанційного навчання. Більш ніж 50 відсотків респондентів кажуть про некомпетентність вчителів правильно організувати дистанційне заняття. Варто зазначити, що понад половини опитаних, а саме 66%, не підтримують абсолютну заборону відвідування шкіл. В той же час 75% українців запевняють, що весняний карантин мав негативні наслідки для успішності учнів [Експрес-опитування «Оцінка ставлення до проблеми коронавірусу Covid-19 та карантинних заходів, 2020】.

Згідно з дослідженням, проведеним соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва,

серйозними проблемами які турбують пересічних українців через вихід на дистанційне навчання, є наступними:

- зниження рівня успішності дітей, про це зазначають 26 відсотків респондентів.
- недостатня кількість уваги від педагогів до потреб дітей під час навчання, на це скаржилися 22 відсотки опитаних.
- окремою болючою темою вирізняються такі технічні проблеми, як погана якість Інтернету (21% опитаних) чи відсутність пристроїв для онлайн-навчання (19%) [Освіта і пандемія: що українці думають про дистанційне навчання та як оцінюють ЗНО, 2020].

Щодо інших країн, то [Дослідники](#) Оксфордського Центру демографічних наук Леверхульма, зібравши дані навчальних результатів учнів у Нідерландах під час першого восьмижневого закриття шкіл у 2020 році, дійшли висновків, що це призвело до серйозних погіршень результатів навчання учнів початкової школи.

Доктор Енгзелл, один з авторів дослідження, сказав: «Студенти досягли незначного прогресу або взагалі не досягли успіху під час навчання вдома, і втрати особливо сконцентровані серед учнів з домів, де є батьки з низьким рівнем освіти. Для них втрати були приблизно на 50% гіршими, ніж для інших» [School closures may have wiped out a year of academic progress for pupils in Global South, 2021].

У сім'ях, де доволі низький рівень освіти, відповідно є низький результат, навіть його зниження на приблизно 50 відсотків, порівняно з іншими. Навіть попри існування якісного дистанційних технічних ресурсів, школярі початкових класів втрачають п'яту частину щорічного прогресу, а у дітей з неблагополучних сімей це показник ще більше.

Дослідники переймаються, так як школярі Нідерландів до цього мали чи не найкраще у світі забезпечення онлайн навчання, але в середньому втратили 20 відсотків очікуваного прогресу як наслідок закриття шкіл. Звертаючись до висновків проведеного дослідження, Уряд Нідерландів виділив кошти, а саме 8,5 млрд. євро на спеціальні заходи для підвищення кількості шкільного персоналу, літніх програм репетиторства, підтримки психічного здоров'я учнів.

А дослідники [з Кембриджського університету та RTI International](#), проаналізувавши дані з Гани (держави у Західній Африці), підрахували, що минулий річний академічний прогрес, досягнутий дітьми з неблагополучних сімей Глобального Півдня, може бути знищений закриттям шкіл під час пандемії. Вони виявили, що в середньому 66% навчальних досягнень, отриманих упродовж навчального року, поза школою втрачаються протягом трьох місяців. Але цей результат ще набагато гірший для дітей, які не мають належних ресурсів для домашнього навчання або підтримки.

Співавтор професор Рікардо Сабатес із Центру REAL на педагогічному факультеті університету сказав: «Незважаючи на всі зусилля вчителів, ми знаємо, що закриття шкіл затримало або змінило успіхи мільйонів дітей. Це дослідження є одним із підходів щоб оцінити, скільки навчання можна було втратити, і наскільки гірше це могло бути для дітей із неблагополучних установ» [Children learned 'little or nothing' during school closures, despite online learning: study, 2021].

«Ці цифри представляють оцінку втрат у навчанні для дітей, які провели 3 - 4 місяці поза школою. Ми очікуємо, що, якщо школи довше залишатимуться закритими, втрати можуть бути більшими. Ми також визнаємо важливу підтримку, яку багато сімей та громад надають навчання, яке, в свою чергу, могло обмежити потенційні втрати в цілому» [Children learned 'little or nothing' during school closures, despite online learning: study, 2021].

За даними Національного центру статистики освіти, в США налічується не менше 98 000 державних і не менше 34 000 приватних шкіл. У цих школах навчаються майже 50,8 мільйона учнів державних шкіл і 5,8 мільйона учнів приватних шкіл. Губернатори і законодавчі органи в галузі освіти закликали до закриття в країні 124000 шкіл, в 48 штатах. При цьому організація процесу переходу на ДО делегувався керівництву в галузі освіти на рівні кожного штату. У кількох штатах були чітко сформульовані директиви, які наказують шкільним округам вводити програми дистанційного навчання до конкретних дат, але більшість надали інструкції та ресурси, що носять рекомендаційний характер. Закриття шкіл через коронавірусу торкнулося щонайменше 55,1 мільйона учнів. Згідно з дослідженням Associated Press 17% американських учнів не мають доступу до домашніх комп'ютерів, а 18% не мають домашнього доступу до ширококутового Інтернету. Таким чином 3 мільйони учнів США виявилися поза системою дистанційної освіти. Місцеві органи влади забезпечили організацію точок доступу Wi-Fi. Багато спільнот склали списки ресторанів з Wi-Fi і інших підприємств, де діти можуть виконувати шкільні завдання. Інші перепрофілювали невикористовувані телевізійні частоти для забезпечення можливості з'єднання - стратегія, яку публічна бібліотека Хартфорда планує спробувати в наступному році в північній частині країни. Часто учні займаються на парковках шкіл, бібліотек чи ресторанів - всюди, де вони можна забезпечити стабільне Інтернет-з'єднання. Проведене опитування показало, що тільки 7% шкіл мають стратегію подальшого навчання в дистанційному режимі [Education and Learning Analytics Market In-depth Research Report 2020 with COVID-19 Impact Analysis and Forecast To 2029, 2020].

У цій ситуації наслідки можуть бути важкими для дітей, оскільки учні з домашнім інтернетом незмінно отримують вищі оцінки з читання, математики та природничих наук. А розрив у виконанні домашніх завдань багато в чому

відображає освітні бар'єри для верств населення з низьким соціально-економічним статусом.

Висновки до другого розділу

Отже, дистанційне навчання стало сучасним форматом загальної середньої освіти. На початку пандемії – це був вагомий виклик для всіх учасників освітнього процесу, проте завдяки різноманітним тренінгам, курсам, онлайн-урокам освітній процес не зупинився, а продовжується. Вчителі застосовують під час дистанційного уроку різні методи навчання спрямовані на вдосконалення вмінь, знань та навичок учнів, проте батьки мають бути належними партнерами як вчителям, так і дітям під час освітнього процесу, щоб досягти максимального результату в навчанні дітей.

Таким чином, короткий аналітичний огляд досліджень і практики реалізації дистанційного навчання в умовах пандемії свідчить про багатогранність і складність цієї проблеми. В рамках одного, навіть самого великого дослідження, охопити всі її аспекти неможливо. В даний час отримано достатньо взаємодоповнюючої інформації про технічні, організаційні та нормативно-правові проблеми дистанційного навчання. Менше систематизованої інформації є про те, які саме проблеми відчувають вчителі, учні та батьки в новому для них форматі навчання. Яка конкретно їм потрібна допомога і хто їм її міг би надати? Як впливає зараз і вплине в перспективі переклад освітнього процесу в дистанційний режим на освітні результати учнів? Які умови необхідно створити в школі і в сім'ї, щоб домогтися необхідної якості загальної освіти?

Так, є чимало прогалин, які треба вдосконалювати. Сюди входять: належна підготовка викладацького складу до того як повинен вестися онлайн-урок; підготовка батьків до того, яку вони мають роль виконувати під час навчання їхньої дитини; належне фінансування закладів загальної середньої освіти, задля забезпечення інтерактивними дошками, підручниками та іншими

дидактичними матеріалами і звісно, щоб кожен здобувач освіти міг мати вільний доступ до інтернету з будь-якого куточка країни.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

I. Методологічний розділ

Тема: Особливості впровадження дистанційного навчання в закладах середньої освіти України: проблеми та шляхи вирішення

Проблемна ситуація: В Україні кілька тисяч шкіл перейшли на дистанційне навчання зв'язку з поширенням вірусу COVID - 19. Введення карантину в Україні у зв'язку зі стрімким поширенням вірусу COVID-19 і перехід на дистанційну форму навчання в закладах загальної середньої освіти стали для більшості шкіл проблематичними, адже передбачалося внесення кардинальних змін у форму організації навчання, розклад занять, швидке налагодження засобів віддаленого зв'язку з учасниками освітнього процесу, оперативне опанування вчителями й учнями принципів роботи цифрових девайсів та інформаційних засобів для навчання.

Гносеологічна сторона проблеми: Відсутність актуальних знань щодо механізмів функціонування дистанційного навчання в школах, проблем з якими стикаються школярі.

Емпіричний об'єкт: школярі 10-11 класів шкіл м. Києва

Предмет: Мотивація вибору абітурієнтами закладу вищої освіти та спеціальності «соціологія».

Мета: Охарактеризувати процес взаємодії школярів під час дистанційного навчання.

Завдання:

1. З'ясувати особливості процесу проведення дистанційного навчання.
2. З'ясувати зорієнтованість вчителів стосовно технічної сторони проведення уроків дистанційно.

3. Визначити, як відбувався процес взаємодії школярів під час дистанційного навчання.

4. З'ясувати, які карантин вплинув на соціалізацію школярів.

5. З'ясувати, якою була підготовка до ЗНО на дистанційному навчанні.

6. З'ясувати у який спосіб школярам краще сприймати інформацію на дистанційному навчанні.

7. З'ясувати, якими програмами школярі користуються частіше і чому.

8. Окреслити переваги та недоліки переходу на дистанційне навчання для подальшого можливого продовження.

Гіпотези дослідження:

1. На дистанційному навчанні відсутня/ або дуже мала соціалізація серед школярів.
2. Шкільну програму необхідно не просто переносити в онлайн, а й правильно адаптувати згідно з сучасними реаліями та існування широкого спектру технічних можливостей.
3. Багато вчителів технічно не обізнані для якісного проведення уроків дистанційно.
4. Збільшилося навантаження на школярів та вчителів з впровадженням дистанційного навчання.
5. Варто розглянути питання продовження дистанційного навчання або створення змішаного режиму.

Додаток 2

II. Процедурний розділ

Обґрунтування вибору стратегії, методу та методик дослідження

Дане дослідження передбачає використання якісної стратегії дослідження, метою якого є характеристика особливостей взаємодії школярів під час дистанційного навчання. Тобто, дане дослідження буде направлене на з'ясування механізмів, за якими абітурієнти здійснюють вибір закладу та спеціальності, а також факторів, які впливають на вибір спеціальності та закладу вищої освіти; критеріїв, за якими студенти першого року навчання здійснювали вибір місця навчання. А також з'ясування рівня поінформованості студентів щодо умов навчання в закладах вищої освіти за обраним напрямом. Тож, кінцевою метою даної стратегії є отримання змістовних відповідей, які дадуть можливість сформулювати 5 найважливіших критеріїв, за якими студенти факультету соціології обирали заклад вищої освіти.

Для досягнення мети дослідження найоптимальнішим методом збору соціологічної інформації виступає метод якісної стратегії, а саме фокус-групові інтерв'ю. Перевага методу фокус-груп навчання полягає у тому, що цей метод спрямований на досягнення суб'єктивного рівня сприйняття. Умови неформальної бесіди сприятимуть більш відкритому вираженню індивідуального та колективного досвіду. У межах цього дослідження важливо почути думку кожного респондента, а також прослідкувати, чи знайдуть ці думки підтримку у колі учасників фокус-групи.

У межах дослідження планується застосовувати процедуру традиційної фокус-групи, яка полягає у дискусії модератора з респондентами за завчасно спланованим сценарієм (гайдом інтерв'ю). Гайд складатиметься з переліку запитань, які представляють для дослідників найбільший інтерес. Під час дискусії застосовуватимуться зондуючі методики, які використовуються для

більш глибокого обстеження проблеми. Методики даного типу передбачають активізацію уваги, залучають до обговорення важливих для дослідників тем, допомагають детальніше розкрити досліджувану проблему. Варто зауважити, що у фокус-групах братимуть участь як 11 так і 10 класники, тож, деякі питання (наприклад зно) апелюватимуть лише до конкретних учасників інтерв'ю.

Збір первинної інформації здійснювався за допомогою методу фокус-груп, який належить до якісної стратегії та полягає у визначенні відношення учасників до поставленої проблеми. Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні *завдання*:

1. З'ясувати особливості процесу проведення дистанційного навчання.
2. З'ясувати зорієнтованість вчителів стосовно технічної сторони проведення уроків дистанційно.
3. Визначити, як відбувався процес взаємодії школярів під час дистанційного навчання.
4. З'ясувати, які карантин вплинув на соціалізацію школярів.
5. З'ясувати, якою була підготовка до ЗНО на дистанційному навчанні.
6. З'ясувати у який спосіб школярам краще сприймати інформацію на дистанційному навчанні.
7. З'ясувати, якими програмами школярі користуються частіше і чому.
8. Окреслити переваги та недоліки переходу на дистанційне навчання для подальшого можливого продовження.

Інструментарієм дослідження виступає гайд, який складається з 8 блоків, кожен з яких мав певну назву та чітко визначені питання, а саме:

1. Враження від проведення уроків онлайн;
2. Тривалість уроків на дистанційному навчанні;
3. Технічна сторона: засоби і способи зв'язку;
4. Технічна зорієнтованість вчителів;
5. Зміна навантаження;

6. Соціалізація під час дистанційного навчання;
7. Підготовка до ЗНО;
8. Побажання щодо подальшого функціонування системи дистанційного навчання.

Обґрунтування вибірки дослідження

У межах дослідження процесу вибору спеціальності та закладу вищої освіти учасниками фокус-групових інтерв'ю виступають школярі старшої школи загальноосвітніх шкіл Києва. Визначними характеристиками для потенційних учасників фокус-групи є статус здобувачів середньої освіти та досвід дистанційного навчання. Усім респондентам на момент проведення фокус-групового інтерв'ю виповнилося повних 16 років. Для розкриття досліджуваної теми необхідно провести фокус-групове інтерв'ю, що складатиметься з 7 школярів. **Таким чином вибірка нараховує 7 респондентів.**

Коли тільки починалося дистанційне навчання ніхто з вчителів, учнів і їх батьків не знав як надовго це затягнеться. Наші респонденти так само на початку були збиті з пантелику, але довелось швидко пристосовуватись до даного типу.

1. Тривалість уроків на дистанційному навчанні;

Як показує нам досвід попереднього карантину весною, викладання навчального матеріалу під час повного онлайн уроку, тобто 40-45 хвилин не є так само ефективним, як і офлайн уроки. Це відбувається через те що школярі втомлюються і припиняють так свідомо й уважно сприймати інформацію. В новому санітарному регламенті МОН були зазначені певні вимоги скільки має тривати урок і для учнів старшої школи маємо такі цифри: час першого уроку є має перевищувати 25 - 30 хвилин та не більше 15 - 20 хвилин на другому навчальному занятті.

Також під час онлайн уроку, коли учні постійно сидять перед екраном пристрою, викладача має іноді робити зміну розумової активності на фізичну, за допомогою фізичної активності, а також проводити гімнастику для очей. Але на практиці це далеко не завжди так працює. В когось дійсно уроки стали менше, але з невеликим уточненням:

«В нас справді уроки стали менше але через те, що ми складаємо ЗНО, вчителя з цих предметів можуть нас затримати на більший час».

Ось що каже одна з респонденток:

«На дистанційці ми маємо менше часу проводити за уроками, тобто менше сидіти за ноутбуком, але по факту сидимо так само».

Наступна також підтверджує її слова:

«В нас нічого такого не було, ми могли сидіти за ноутбуком і годину, і півтори».

2. Технічна сторона: засоби і способи зв'язку;

З розвитком науки та техніки постала проблема осучаснення навчального процесу. Таким чином, невід'ємною складовою для налагодженого освітнього процесу мають бути застосування інтерактивних методів навчання як учнів, так і вчителів.

У соціальному плані підліток залишається школярем, але спостерігається мотиваційний вакуум: старі мотиви молодшого школяра зруйновані, а нові ще не сформовані [Кон І. С, 1988, с. 43].

В зв'язку з цим, інтерес викладачів та вчителів до додатків для відеоконференцій, сервісів та месенджерів значно зріс (лише в Україні попит на додатки для відеоконференцій зріс в 5 разів) [Голуб Б., 2020]. При цьому найпопулярнішими, згідно з даними GlobalLogic, є: Zoom, Microsoft Teams та Google Hangouts.

Використання дистанційних технологій як для підвищення рівня навченості учнів, так і для саморозвитку вчителів грає важливу роль в системі безперервної освіти.

У роботі «Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину», яка була написана командою авторів, серед яких экс-міністр освіти Л. Гриневич, йдеться про те, що всі учасники освітнього процесу, включаючи здобувачів освіти, абітурієнтів, педагогів та освітніх управлінців можуть використовувати під час своєї діяльності 46 абсолютно різних інтернет-сервісів, які стануть в нагоді всім хто здобуває освіту безпосередньо, а також тим, прагне до самоосвіти.

Дистанційна освіта дозволяє економити час всіх, хто долучений до освітнього процесу.

Як зазначає один із респондентів:
«В нас є спеціальна платформа, на яку у разі виникнення якогось незрозумілого завдання ти можеш написати запитати вчителя чому так, і він тобі розповість»

В той час як інший учасник обговорення зазначив, що вчителя не виходили на зв'язок настільки ж якісно, як це можна було зробити під час офлайн навчання:

«В звичайному житті ти можеш підійти до вчителя запитати щось про нову тему, а на дистанційному варіанті ти не можеш і маєш розбирати сам, й витратити свій час ще й на це, і через це іноді неможливо виконати домашнє завдання»

Також дистанційна форма освіти породила масштабні зміни в освітньому процесі, адже й викладачі, й здобувачі набувають нового досвіду під час використання дистанційних технологій навчання. Поширеними платформами дистанційного навчання стали: Zoom, Moodle, Google meet, Google Classroom, Skype та інші. Також активніше стали використовуватися передбачені для спілкування застосунки, такі як: Viber, Telegram, WhatsApp та

інші. Працівниками освіти було створено ряд онлайн-уроків, курсів, тренінгів для здобувачів освіти.

Деякі з зазначених сервісів, стануть в нагоді для роботи з учнями. Серед них, ті, які вміщують такі дані як: ресурс про зміни в освіті через карантин, інструменти для вчителів та директорів шкіл. Наступні стануть в нагоді випускникам шкіл та абітурієнтам, це ті сервіси, які вміщують інформаційні ресурси для учасників ЗНО та абітурієнтів [Гриневич Л., 2020].

3. Технічна зорієнтованість вчителів;

Розмірковуючи про обмеження і недоліки дистанційного навчання, варто відзначити важливе значення технічної оснащеності курсу для повноцінного освітнього процесу, а також цифрову компетентність педагогів.

Серйозною проблемою є проблема організації цифрового уроку та його налаштування під дистанційну форму проведення. На жаль, спостерігалися випадки, коли вчителі надсилали учням не тільки докладні плани уроків, а велику кількість завдань від «прочитайте параграф і зробіть всі вправи після нього» до додаткових завдань із написання творів, рефератів, обробки інтернетджерел тощо.

Тому дистанційна освіта для кожного із здобувачів несла свій характер. Хтось із вчителів застосовував різні освітні платформи, які одразу ж створилися після впровадження карантину. А хтось виконував вдома завдання з паперового підручника, які вчитель йому написав на аркуші. Як не дивно такі технічні проблеми у вчителів могли служити фактор зближення з учнями.

«Вчителі, вони немов стали близькіше до нас. Тобто вони можуть, наприклад, сказати щос на кшталт «блін, не можу підключити цей ноут» і ми розуміємо, що вони також люди, які в чомусь не розбираються»

Зручність та ефективність дистанційної освіти залежать від відповідного рівня структури та організації. Невід'ємною частиною навчального процесу є відповідна кваліфікація та професіоналізм вчителів.

Невід'ємною рисою дистанційного навчання в середній школі є те, що дуже важливо використовувати його не тільки для учнів, а й для вчителів, де

вчителю прийнятно використовувати дану форму навчання, так як вона дозволяє підвищити власну кваліфікацію, не відриваючись від професійної діяльності. Кожен учитель вибудовує власну стратегію навчання, розраховуючи на власні можливості, завдяки чому він вчиться планувати і організовувати своє навчання.

Для підготовки майбутніх вчителів в області засобів інтерактивної взаємодії, що здійснюються за допомогою комп'ютерних мереж, достатньою для практичного використання дистанційного навчання в навчальному процесі школи, необхідно доповнити навчальні плани освітніх програм підготовки педагогічних кадрів спеціальними навчальними дисциплінами за рахунок варіативної частини.

Таким чином, якщо використовувати сучасні технології дистанційної освіти в системі загальноосвітньої середньої школи, вдало комбінуючи з особливостями звичного навчання, є змога значно підвищити мотивацію учнів до здобуття нових знань. Така комбінована програма навчання значно покращує якість навчання, а також навчально-пізнавальну активність школярів.

4. Зміна навантаження;

Коли учні починають навчальну діяльність, вони залучатимуться до різноманітних взаємодій. Учні повинні взаємодіяти з інтерфейсом для доступу до Інтернет-матеріалів. Інтерфейс не повинен перевантажувати тих, хто навчається, і повинен максимально полегшити учням відчуття інформації, її передачу до сенсорного сховища, а потім у короткочасну пам'ять для обробки. Серед поширених проблем дистанційного навчання дуже часто можна почути думки про те, що збільшилося навантаження на учнів. Цю гіпотезу підтвердили не всі респонденти.

«Мені в цьому сенсі повезло. Спочатку нас також завалили домашнім завданням, яке потрібно виконувати. Всі думали, що це буде на 2 тижні і ніхто нічого не вчив, а потім вже як завалило конкретно і ти починаєш все вчити. Ось це був реально стресовий період, але потім коли завдання

надходять планомірно і ти його просто виконуєш, то все супер. Тобто раніше вчителя багато вимагали, але в цьому році, може ще й через те, що ми випускники навантаження особисто у мене зменшилось».

Ті школярі, що стикнулися з посиленням навантаження іноді знаходили цікаві виходи з таких ситуацій:

«В мене була дівчинка з якою ми розділили уроки навпіл, я робила половину. Вона робила половину»

5. Соціалізація під час дистанційного навчання;

Повинна бути взаємодія між учнем та іншими учнями, між учнем та викладачем, а також між учнем та експертами для співпраці, участі у спільному пізнанні, формування соціальних мереж та встановлення соціальної присутності. Учні повинні мати можливість взаємодіяти в контексті, щоб персоналізувати інформацію та побудувати власне значення.

Опосередкована взаємодія учасників освітнього процесу в дистанційному форматі неминуче призводить до дефіциту реального контакту між учнями та викладачами. При традиційній формі навчання під час проведення лекцій або практичних занять діалоговий обмін зі студентами включає також те, що викладач ділиться власним досвідом, наводить приклади, пояснює незрозумілий матеріал. Але в той же час, як вже було зазначено раніше перебування обох сторін освітнього процесу вдома перед екранами електронних приладів дає можливість краще зрозуміти один одного в певних ситуаціях.

«Це реально дає змогу відчувати, що вчителі це також живі люди, так само як і ми»

Реальна взаємодія і невербальна комунікація допомагають передати щире ставлення до будь-якого питання і бути більш зрозумілим співрозмовнику.

«Коли вчитель в класі він якось жестикулює і якимось чином привертає твою увагу і ти більше його розумієш».

Крім того, відвідуючи онлайн заняття, учні стають більш відповідальними і організованими.

«З приводу дистанційної освіти, під час неї ти сам контролюєш, наприклад слухаєш ти урок чи сидиш в телефон. Ти сам контролюєш займешся ти чи ні. Абсолютно від тебе це все залежить».

А як щодо взаємодії учнів один з одним? В цьому сенсі дистанційне навчання на перший погляд лише унеможлиблює і скорочує її, що підтвердила більша кількість респондентів. Але були і випадки, коли все відбулося цілком навпаки: *«Щодо відношень між учнями, вони також стають трохи ближче навіть не дивлячись на те, що фізично ви знаходитесь далеко один від одного. Але ви реально у кооперації, ви сидите на контрольних разом щось вирішуєте».*

Як альтернативу розглянемо змішане навчання. Дана модель навчання поєднує традиційні методи і дистанційне навчання. Зручність і гнучкість віддаленого навчання доповнюється безпосередньо живим контактом з педагогом і групою. Використання змішаного навчання має на увазі інтеграцію онлайн-контенту в програму навчання. Навчальна онлайн-програма не замінює, а доповнює основні заняття [Вознесенская Е. В., 2020].

6. Підготовка до ЗНО;

Кожного року усі одинадцятикласники страждають від того, що окрім важкої програми випускного класу на їх плечі лягає й ще така тяжка місія як підготовка до ЗНО. Але на дистанційному навчанні цей процес проходить звісно дещо іначе.

«На дистанційці тобі легше все дається і в тебе є час аби підготуватися до предметів ЗНО, в цьому великий плюс. Для випускників я б взагалі залишила дистанційне навчання на постійній основі».

В жодного з респондентів школа не створювала якість курси/ додаткові заняття для підготовки до ЗНО. На це можна дивитися по-різному: з одного боку, як вже було зазначено така свобода дозволяє учням приділяти увагу

самостійній підготовці, але з іншого не у всіх є така можливість, особливо під час дистанційного формату.

7. Побажання щодо подальшого функціонування системи дистанційного навчання.

Безумовно, введення дистанційного навчання в освітній процес має багато переваг. Далі розглянемо які саме. Як зазначають самі школярі проти існуючих серйозних мінусів дистанційної освіти, особисто для них було багато переваг.

«Легше писати тести, коли в тебе під рукою комп'ютер, зошити і тд».

«Можна виділити більше часу на сон оскільки прокидаєшся зазвичай перед початком уроку, не витрачаєш час на дорогу. І взагалі в тебе залишається більше часу на свої справи, на те щоб виконати домашку».

Але чи є недоліки? Відсутність мережі Інтернет негативно впливає на весь навчальний процес, особливо під час виконання тестових завдань, консультацій з викладачем, онлайн-конференцій, групових онлайн-дискусій, проектів і читання онлайн-ресурсів. Більш того, повна відсутність живого спілкування також викликає занепокоєння.

«Не вистачає живого спілкування з однокласниками».

Висновки до третього розділу

Онлайн-навчання повинно включати різноманітні навчальні заходи, щоб допомогти студентам досягти результатів навчання на уроці та задовольнити їхні індивідуальні потреби. Приклади навчальної діяльності включають читання текстових матеріалів, прослуховування аудіоматеріалів та перегляд візуальних чи відеоматеріалів. Учні можуть проводити дослідження в Інтернеті або посилатися на Інтернет-інформацію та бібліотеки для отримання додаткової інформації. Підготовка учнями навчального журналу дозволить їм обміркувати те, що вони дізналися, та надати інформацію з особистим значенням. Протягом усього онлайн-уроку слід впровадити відповідні вправи для застосування, щоб встановити відповідність матеріалів. Слід включати

практичні заходи із зворотним зв'язком, щоб дозволити учням контролювати їх ефективність, щоб вони могли скоригувати свій метод навчання, якщо це необхідно.

Розвиток дистанційної освіти в Україні потрібно спрямовувати на зростання нових можливостей та способів для оновлення змісту навчання на актуальний та методів викладання дисциплін. Для досягнення цього потрібно швидкими темпами розвивати дистанційну освіту. Особливостями дистанційної форми навчання в порівнянні з традиційною в загальноосвітніх школах мають виступати наступні прояви:

1. Гнучкість. Це означає, що в ідеальному форматі кожен школяр може вчитися стільки, скільки саме він потребує аби опанувати предмет.
2. Неважливість відстані. Відстань від місця перебування школяра до освітнього закладу за наявності якісної роботи Інтернет зв'язку не повинно ставати перешкодою на шляху вдалого освітнього процесу.
3. Частково асинхронне навчання. Навчання у зручній для кожного школяра розклад і в зручному темпі. Тобто частина уроків проводиться у режимі онлайн з викладачем, а частина є записаною заздалегідь. Для організації якісної підготовки учня, в урочний і позаурочний час, дистанційне навчання може проявлятися в різних його формах.
4. Рентабельність. Під цим пунктом йдеться про економічну ефективність дистанційної форми навчання. Завдяки ефективному використанню сучасних освітніх платформ й технічних пристроїв, а також наявності уніфікованого наповнення навчальних матеріалів і орієнтованості технологій дистанційної освіти на значну кількість її здобувачів.
5. Новий статус викладача. Під цим розуміється нова роль педагога, коли вона зосереджує в собі наступні функції: координація учбового процесу, корекція й підлаштування шкільного курсу, консультація. Взаємодія з учнями може здійснюватися як асинхронно, наприклад за допомогою електронної пошти, так й синхронно в Zoom.

6. Нова роль учня. У системі дистанційного навчання він виступає слухачем. Для опанування дистанційного навчання, від школярів вимагається виняткова вмотивованість, самоорганізація, працьовитість і необхідний стартовий рівень освіти.
7. Сучасні інформаційні технології. Під час системи дистанційного навчання в хід йдуть нові системи і засоби телекомунікацій, як-от програми для синхронного навчання.

Все сказане вище підсумовує те, що дистанційне навчання - це всебічна форма навчання, що застосовується у великому спектрі як традиційних, так і сучасних інформаційних технологій, за допомогою діалогового обміну інформацією. Ефективність дистанційного навчання пов'язана з досягненням тих освітніх і виховних цілей, які ставить перед школою сучасне суспільство і нові соціально-економічні умови.

ВИСНОВКИ

У даній роботі було досліджено дистанційну модель як інноваційний метод навчання. Були розглянуті історія і розвиток дистанційного навчання, вивчені більш ранні форми і різні технології дистанційного навчання, такі як радіо, телебачення, інтерактивні відео та Інтернет. Були також вивчені синхронні і асинхронні методи навчання.

Проведений аналіз міжнародної практики організації дистанційного навчання в умовах пандемії, порівняльний аналіз результатів соціологічних досліджень про практику реалізації дистанційного режиму навчання в умовах самоізоляції і аналіз результатів дослідження готовності суб'єктів освіти до дистанційного навчання в умовах карантину та впливу нових умов навчання на освітні результати учнів загальноосвітніх шкіл дозволяє зробити наступні висновки.

Безумовно, дистанційна освіта буде продовжувати свій розвиток і вдосконалення методик залучення і мотивації учнів в процесі навчання. Пандемія коронавірусу надала прискорення цього процесу – більше 90% школярів і студентів у всьому світі були змушені під час карантину вчитися дистанційно. Змінюються державні освітні стандарти, навчання стає більш персоніфікованим, орієнтованим на індивідуальні здібності і запити учнів. Все більше експертів-аматорів розміщують власні відеоматеріали, щоб поділитися навичками і знаннями з усім світом.

Дистанційне навчання, яке відрізняється високим ступенем мобільності, контингентом учнів, охопленням багатьох предметних областей знань, способами доставки інформації, є одним з найбільш перспективних в системі професійної підготовки. Для забезпечення ефективності дистанційного навчання в системі середньої професійної освіти необхідно активно спиратися на весь спектр інноваційних технологій, а також використовувати телекомунікаційні мережі різного рівня та враховувати потреби освітнього ринку.

У світі існують різноманітні способи реалізації технології дистанційного навчання, які мають як загальні, так і специфічні риси. Специфіка, як правило, обумовлена соціально-економічними і соціально-культурними особливостями національних освітніх систем. Тому кожна країна виробляє власний шлях впровадження технології дистанційного навчання.

Для того, щоб розробити інфраструктуру, яка підтримує досконалість в Інтернеті, питання, які слід вирішити, майже такі ж, як і для будь-якого освітнього підприємства після середньої освіти: чітке розуміння цілей навчальної програми та характеристик запланованих потреб учнів, в поєднанні зі здоровим робочим середовищем із відданим персоналом, де впровадження може тривати і де постійні зміни розуміються як норма. У цих загальних сферах, звичайно, є цілий ряд технічних, процедурних та політичних рішень, які потрібно прийняти. Тим не менше, онлайн-навчання на сьогодні є досить зрілим, тому такі рішення не потрібно приймати безсистемно: існує багато успішних прикладів систем онлайн-навчання, на яких можна вчитися, і багато досліджень та інформації. Зрештою, як і в будь-якій освітній системі, навчання в Інтернеті - це принципово людська діяльність, оскільки технологія має підтримку узгоджених принципів та цілей, а не навпаки.

Чи Інтернет пропонує нам потенціал для розширення наших класів за межами школи, за межами провінційних та національних кордонів? Чи можуть наші освітні системи перерости в цілком нові інститути, що підтримують навчання, використовуючи всі переваги нових технологій? Безумовно, дистанційна освіта та традиційні заочні курси ніколи не будуть однаковими через мережу Інтернет. Для викладачів участь в Інтернеті може варіюватися від простого розміщення конспектів занять та матеріалів лекцій в Інтернеті для відсутніх студентів, до інтеграції динамічних систем онлайн-тестування, до підготовки занять до майбутніх тестів та іспитів, аж до надання можливості учням брати участь у високоінтерактивних симуляціях.

Оскільки вартість обладнання, програмного забезпечення та телекомунікацій знижується, навіть країни, що розвиваються, можуть сподіватися на майбутнє, де доступ до багатства світових знань є звичним явищем.

На додаток до використання Інтернету для забезпечення гнучкості, інструкція повинна бути розроблена для експериментального та автентичного навчання.

Інтернет розширює освіту в глобальний клас, де навчаються учні, викладачі та експерти з усього світу. Як результат, учні мають спілкуватися з іншими студентами та експертами, щоб переконатися, що вони постійно навчаються та оновлюють свої знання.

Завдяки інноваціям та нашому все більшому використанню технологій навчання стає все мультидисциплінарнішим. Для адаптації різних стилів навчання слід використовувати різноманітні навчальні заходи. Учні виберуть відповідну стратегію для задоволення своїх потреб у навчанні.

За останні роки в системах освіти розвинених країн відбулися істотні структурні зміни, зумовлені всебічним впливом науково-технічного прогресу на життєдіяльність суспільства. В даний час за кордоном відбувається колосальна трансформація системи освіти в зв'язку з впровадженням нових технологій і інформатизацією суспільства.

Дистанційна освіта успішно впоралося з соціальним замовленням на дипломованих фахівців. Однак не усувається освітній нерівність, пов'язане з найголовнішим бар'єром - економічним. Нерівність шансів здобути освіту стає менш помітним, але аж ніяк не зникає повністю. Залучення якомога більшої кількості громадян країни в освітній процес - лише один компонент соціального замовлення на дистанційну освіту. Інші його аспекти стають помітними при аналізі процесів інтернаціоналізації.

Необхідність використання цієї форми навчання продиктована новим підходом до освіти і можливістю реалізації завдання безперервної освіти за допомогою інформаційних і телекомунікаційних технологій при

опосередкованому взаємодії того, хто навчається і викладача. При цьому зберігалася завдання забезпечення якості освіти. У разі застосування технологій дистанційного навчання створюються комфортні умови для отримання освіти незалежно від місця проживання учня.

Дистанційне навчання має як переваги, так і недоліки. Його доцільність і привабливість можуть бути обумовлені наступними причинами.

По-перше, доступністю отримання освіти. Хоча в даному випадку обмеженнями можуть виступати відсутність телекомунікаційної мережі Інтернет, недостатня швидкість обміну інформацією. Разом з тим така форма навчання найбільше підходить людям, які прийняли рішення здобувати освіту і поєднувати це з трудовою діяльністю.

По-друге, ще однією перевагою є можливість неодноразового звернення до матеріалу, розміщеного в інформаційному середовищі. Під час занять студенти можуть спілкуватися в режимі реального часу - в чаті, а в інтерактивному режимі - взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу під час відеолекції.

По-третє, саме при дистанційному навчанні забезпечується мобільність, що виявляється в тому, що навчання може проходити не в одному місці (наприклад, вдома), а в різних, якщо це представляється можливим. Для цього учню потрібно мати портативний комп'ютер (ноутбук, планшет і т. Д.), На якому знаходяться навчальні матеріали та передбачений доступ до зв'язку з викладачами.

По-четверте, який навчається має можливість самостійно організувати навчальний процес, вибираючи час, місце для роботи з навчальним матеріалом. Так чи інакше це формує рівень усвідомленого ставлення до навчання, раціонального розподілу тимчасових, інтелектуальних і фізичних ресурсів.

Разом з тим дистанційне навчання як нова освітня технологія не позбавлена недоліків. Так, дослідники говорять про переривання освіти. Це пов'язано з тим, що учень перебуває, умовно кажучи, у відриві від шкільного

середовища, в самоті, навчаючись поза групи. Важливим є те, що учні негативно сприймають критику з боку викладача в електронних повідомленнях в умовах опосередкованої взаємодії між учасниками дистанційної освіти. Іншими словами, зауваження в письмовому повідомленні сприймається набагато болючіше, ніж у вербальній. Мабуть, діалоги взнаки і те, що школяр може повернутися до письмового зауваження неодноразово, а вербальне - забути, сприйняти тільки його частину, а не всю інформацію.

Вельми серйозною є проблема педагогічних кадрів, особливо в сільських школах. В даному випадку дистанційне навчання допоможе забезпечити високий рівень кваліфікованого навчання. Навчання в будь-який час в будь-якому місці дозволяє школярам, в тому числі школярам з особливими освітніми потребами, не тільки залишатися в звичній для них обстановці, а й виробити індивідуальний темп навчання. Що практично неможливо при офлайн навчанні. Дистанційне навчання, на відміну від традиційного, носить більш гнучкий індивідуальний характер навчання, оскільки дозволяє вибрати відповідний для школяра темп навчання, дає можливість повертатися по кілька разів до окремих уроків. Дистанційна система навчання змушує школяра займатися самостійно і отримувати навички самоосвіти. Що підтверджує досвід дистанційного навчання студентів. Навчання дистанційно стає більш відповідальним, мобільним і самостійним. Немає загальноприйнятого уявлення в середовищі педагогів про цілі даного навчання, його змісту та місця в системі знань і вмінь учня.

Отже до плюсів дистанційної освіти можна віднести:

- здобуття навичок відбувається в індивідуальному темпі - швидкість може бути встановлена власне учнями в залежності від особистих обставин;
- доступність - незалежність від географічного положення учня і школи дає можливість не обмежуватися в навчальних потребах;
- мобільність - ефективна реалізація зворотного зв'язку між вчителем і учнем;

- технологічність - застосування в процесі навчання сучасних досягнень інформаційних технологій;
- соціальна рівноправність – усі мають доступ до однакових можливостей отримання освіти не дивлячись на місце проживання, елітарність і матеріальної статок здобувача освіти;
- зручні звичні умови для учня.

Таким чином, дистанційне навчання, володіючи такими перевагами як ефективність, гнучкість, модульність і паралельність, відповідає вимогам сучасного життя. Але крім переваг, існує і ряд мінусів:

- відсутність живого спілкування між школярами та вчителями, через це будь-які моменти, що пов'язані з вихованням, відходять на другий план;
- необхідність наявності цілого ряду індивідуально-психологічних умов, жорстка самодисципліна, свідомості учня;
- необхідність постійного доступу до джерел інформації, потрібна хороша технічна оснащеність, але не всі бажаючі вчитися мають комп'ютер і вихід в Інтернет;
- як правило, навчаються відчувають недолік практичних занять;
- немає чіткого контролю над учнями.

Список використаних джерел

1. Андреев А.А. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация. / А. А. Андреев, В. И. Солдаткин – М.: МЭСИ. 1999. - 196 с.
2. Андреев А.А Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. — 2-е изд. / В. И. Андреев. — Казань: Центр инновационных технологий, 2000. — 608 с.
3. Беляева, Е. А., & Грунт, Е. В. Социологическая рефлексия дистанционных форм обучения в высшей школе в условиях covid-19: проблемы и перспективы дальнейшего развития// Russian Economic Bulletin. – 2020. – Том 3. – №4 – С.256-262.
4. Богачков Ю.М.. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах / Ю.М. Богачков, В.Ю. Биков, О.П. Пінчук, А.Ф. Манак, О.І. Вольневич, В.О. Царенко, П.С. Ухань, І.В. Мушка. – Київ: “Педагогічна думка”, 2012. – 160 с.
5. Бондаренко В. М. Дистанційна освіта як перспективна інформаційна технологія / дистанційна освіта: забезпечення доступності та неперервної освіти впродовж життя – Полтава: ПУЕТ, 2017.
6. Борисов И. В. Социологические осмысление дистанционного обучения (к постановке проблемы) / И. В. Борисов // Ежеквартальный рецензируемый, реферируемый научный журнал "Вестник АГУ" / И. В. Борисов.. – С. 63–66.
7. Буцька О. Ю., Тимошенко О. В. Дистанційне навчання: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії// Дистанційна освіта: забезпечення доступності та неперервної освіти впродовж життя – Полтава: ПУЕТ, 2017.
8. Власенко Л. Переваги та недоліки дистанційного навчання [Електронний ресурс] / Л. Власенко – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/12165/1/11ludmila.pdf>.
9. Вознесенская Е. В. Дистанционное обучение – история развития и современные тенденции в образовательном пространстве [Електронний

- ресурс] / Е. В. Вознесенская – Режим доступу до ресурсу:
[file:///D:/%D0%AE%D0%9B%D0%98%D0%9D%D0%90/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0%20\(2\)/distantionnoe-obuchenie-istoriya-razvitiya-i-sovremennye-tendentsii-v-obrazovatelnom-prostranstve.pdf](file:///D:/%D0%AE%D0%9B%D0%98%D0%9D%D0%90/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0%20(2)/distantionnoe-obuchenie-istoriya-razvitiya-i-sovremennye-tendentsii-v-obrazovatelnom-prostranstve.pdf).
10. Воронкін О.С. Організація дистанційних технологій навчання на основі комп'ютерних інформаційних систем вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.nbuu.gov.ua/ejournals/vsunud/2009-6E/09vosnzu.html>
  11. Гриневич Л. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину [Електронний ресурс] / Л. Гриневич, Ільч Л., Морзе Н., Порошкін В., Шемелинець І., Линьов К., Рій Г. – Режим доступу до ресурсу:
https://www.researchgate.net/publication/347510222_organizacziya-osvitnogo-proczesu-v-shkolah-ukrayiny-v-umovah-karantynu-2020.
  12. Голуб Б. Сервіс Discord : поради для проведення онлайн лекцій [Електронний ресурс] / Б. Голуб, Л. Хмарний – Режим доступу до ресурсу: <https://nubip.edu.ua/node/73205>.
  13. Гроссу Н. Дистанційна освіта: переваги та недоліки [Електронний ресурс] / Н. Гроссу – Режим доступу до ресурсу:
<http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/11301/1/133-513-PB%20%283%29.pdf>.
  14. Густырь А. В. К определению терминологического стандарта открытого и дистанционного образования // Проблемы нормативно-правового обеспечения открытого образования. Материалы конференции. - М.: МЭСИ, 2001. - 450 с.
  15. Дослідження стану реалізації дистанційного навчання в Україні (березень — квітень 2020 р.) [Електронний ресурс] ПРО СВІТ. Центр Інноваційної Освіти – Режим доступу до ресурсу: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Research2020_ProSvit_MF1.pdf

16. Експрес-опитування «Оцінка ставлення до проблеми коронавірусу Covid-19 та карантинних заходів» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://newimage.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81_%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D1%82%D0%B0_Covid19_%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2020.pdf
17. “Жінки в умовах пандемії та їхні потреби” Аналітичний звіт за результатами онлайн-опитування [Електронний ресурс] // Київ. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://drive.google.com/file/d/1bHdL6DNC5tAjw43Za7oTgj4OZNIIfz/view>.
18. Закон України «Про освіту» (2017) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0+%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0#Text>
19. Зубіашвілі І. Особливості дистанційного навчання у закладі вищої освіти. [Електронний ресурс] / І. Зубіашвілі – Режим доступу до ресурсу: http://iiot.nau.edu.ua/images/docs/conference/conf_distance/16.06.2020/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%20%D1%82%D0%B5%D0%B7_%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_2020.pdf#page=45.
20. Иванченко Д.А. Системный анализ дистанционного обучения: Монография. — М.: Изд-во РГСУ «Союз», 2005. — 192 с.
21. Ильиных С. А. Дистанционное обучение: опыт социологического анализа [Електронний ресурс] / С. А. Ильиных – Режим доступу до

- ресурсу: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/spp/2021/4/sociology/iliynykh.pdf
22. Исследование: учителя столкнулись с проблемами дистанционного обучения [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://ria.ru/20200407/1569666546.html/>.
23. Концептуальная записка: Образование в эпоху COVID-19 и в последующий период [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/policy_brief_-_education_during_covid-19_and_beyond_russian.pdf.
24. Кон И. С. Ребенок и общество (Ист. – этнограф. Перспектива)/ И. С. Кон – М.: Наука, 1988. – 269 с.
25. Коулмен Дж. Капітал соціальний і людський // Суспільні науки і сучасність. 2001. № 3.
26. Кузнецова О.В. Дистанционное обучение: за и против // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2016. № 8, ч. 2. С. 362–364.
27. Лавриненко Л. Освіта в реальності сьогодні – дистанційне навчання [Электронный ресурс] / Л. Лавриненко – Режим доступа до ресурсу: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/1845/1700>.
28. Лапёнок М. Влияние информационной среды дистанционного обучения в общеобразовательной школе // // Инновации в практике образования / М. В. Лапёнок. – Екатеринбург, 2011. – (Педагогическое образование в России). – (№ 2). – С. 170–177.
29. Лист МОН України від 20 травня 2020 року [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ed/114/3fe/5ed1143fe0d8d713641479.pdf>.
30. Маркозов Д.О. Дистанційне навчання як інноваційна форма освіти [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/24_PNR_2009/Pedagogica/50819.doc.htm

31. Мендель А. В. Переход общеобразовательных школ на дистанционное обучение в условиях пандемии коронавируса: организационно-педагогический аспект [Электронный ресурс] / А. В. Мендель – Режим доступа до ресурсу: <https://ioe.hse.ru/mirror/pubs/share/371697595.pdf>
32. Міщенко А.Л. Передумови виникнення інформаційних неологізмів / А. Л. Міщенко // Наукові записки. – Випуск 59. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – С. 318.
33. Нова українська школа [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/about/>.
34. Огієнко О. І. Дистанційна педагогічна освіта: зарубіжний та вітчизняний досвід методичні рекомендації / О. І. Огієнко., 2012. – 75 с.
35. Організація дистанційного навчання у ЗЗСО в умовах пандемії COVID-19 // [Освіт. аналітика України](#). – 2020. – Вип. 3. – С. 83–102
36. Освіта і пандемія: що українці думають про дистанційне навчання та як оцінюють ЗНО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/osvita-i-pandemiia-shcho-ukraintsi-dumaiut-pro-dystantsiine-navchannia-ta-iaak-otsiniuiut-zno>
37. Попит на сервіси для відеоконференцій зріс більш ніж у 7 разів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globallogic.com/ua/about/news/video-conferencingservices/>.
38. Постанова Кабінету Міністрів від 09 грудня 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantinu-ta-zaprovadzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220>
39. Синявська Г. Переваги та недоліки дистанційного навчання. [Електронний ресурс] / Г. Синявська – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/66/6.42.pdf>.

40. Смікал В. Діяльність тьютора в системі дистанційного навчання. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/3307/3224>
41. Синявська Г. Переваги та недоліки дистанційного навчання. [Електронний ресурс] / Г. Синявська – Режим доступу до ресурсу: <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/66/6.42.pdf>.
42. Фактологический бюллетень Статистического института ЮНЕСКО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs46-more-than-half-children-not-learning-en-2017.pdf>.
43. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс] / А. В. Хуторской – Режим доступу до ресурсу: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.
44. Anderson T. Theory and Practice of Online Learning / Т. Anderson, А. Elloumi., 2009. – 454 с.
45. Children learned 'little or nothing' during school closures, despite online learning: study [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://phys.org/news/2021-04-children-school-closures-online.html>.
46. CNED: Formation à distance, tout au long de la vie [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cned.fr/>.
47. Education and Learning Analytics Market In-depth Research Report 2020 with COVID-19 Impact Analysis and Forecast To 2029 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://apnews.com/press-release/wired-release/5e72322eab15d371e421942d55e84f06>
48. Kentnor, H. Distance Education and the Evolution of Online Learning in the United States / Hope Kentnor // Curriculum and Teaching Dialogue. – 2015. 21–23 с.
49. Mayoka K. G. How can e-learning integration be realized? An exploratory study in Higher Education Institutions // Asian Journal of Computer Science And Information Technology. – 2014.

50. Mengü S.Ç., M. Mengü, The importance of international distance learning for the development of intercultural communication, Turkish Online J. of Educational Technology (December Special Issue INTE), 2017, 726–745 с.
51. Out-of-School Children and Youth [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://uis.unesco.org/en/topic/out-school-children-and-youth>.
52. School closures may have wiped out a year of academic progress for pupils in Global South [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://phys.org/news/2021-03-school-closures-year-academic-pupils.html>.
53. The International Council for Open and Distance Education [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <https://www.icde.org/>.
54. UNESCO, “COVID-19 school closures: Why girls are more at risk” [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.iiep.unesco.org/en/covid-19-school-closures-why-girls-are-more-risk-13406>.
55. United Nations Development Programme (UNDP). COVID-19 and human development: Assessing the crisis, envisioning the recovery. 2020 Human Development Perspectives, 2020, New York [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid..>
56. United Nations, “Policy Brief: The impact of COVID-19 on children” [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: https://unsdg.un.org/sites/default/files/2020-04/160420_Covid_Children_Policy_Brief.pdf..
57. Zaragoza M.G., H.-K. Kim, H.J. Hwang, E-learning adaptation and mobile learning for education, Studies in Computational Intelligence, 2019, с. 788

ДОДАТКИ

Додаток 1

Гайд фокусованого групового інтерв'ю

Вступне слово модератора. Пояснення того, чим буде займатися група.

1) Представлення модератора (ім'я, прізвище, розповідь про дипломну роботу)

3) Конфіденційність

4) Звукозапис

5) Мова дискусії

6) Головні правила:

- Щирість відповідей*
- Висловлення власної думки, навіть якщо вона суперечить думкам більшості учасників фокус-групи*
- Повага до думки інших, толерантне ставлення один до одного*
- Нема правильних або неправильних відповідей*
- Говорити чітко / по черзі, не перебиваючи один одного*
- Участь в обговоренні всіх учасників*

Знайомство з респондентами: учасників просять назвати своє ім'я, чим цікавляться.

Теми та питання:	Завдання модератора:
РОЗДІЛ 1. Враження від проведення уроків онлайн (20 хв)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Давайте поговоримо про ваше навчання у школі. Чи цікаво вам? Які предмети найбільше? Чим саме? Що для вас є школа/ шкільне навчання? 2. Чи подобається вам навчання у школі? <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Чи змінилось ваше ставлення до навчання/ до школи під час карантину? 3. Чи подобаються вам онлайн-уроки? Чим саме? Якщо ні, то що не подобається? 4. Пригадайте останній рік навчання у школі. Чи вели ви конспекти на дистанційному навчанні? Чи пробували ви змінити формат конспектування на електронний? 	<p>З'ЯСУВАТИ ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ І ВИЯВИТИ ФОРМУВАННЯ СТАВЛЕННЯ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ</p>
РОЗДІЛ 2. Тривалість уроків на дистанційному навчанні (10 ХВ)	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Яка в вас тривалість уроків? Скільки їх? 2. Яка тривалість перерв? Скільки їх? 3. Чи подобається вам тривалість уроків та перерв? 4. Як відчувається ця тривалість та кількість уроків а дистанційному 	

<p>навчанні у порівнянні з офлайн уроками?</p> <p>5. Чи хотіли б ви змінити тривалість уроків? Якщо так, то як саме?</p> <p>6. Якби ви могли якимось чином змінити шкільний розклад, що ви зробили би? Наприклад можливо б змінили початок уроків? Або варто зробити одну велику перерву? Загалом ваші ідеї щодо цього.</p> <p>7. Який із надалі запропонованих варіантів вам подобається більше?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Проведення уроків в режимі реального часу з викладачем. • Запис певних уроків, доступний для прослуховування у будь-який час. 	
<p>РОЗДІЛ 3. Технічна сторона: засоби і способи зв'язку (10 хв.)</p>	<p>З'ЯСУВАТИ ЯКІ ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ТА ОНЛАЙН ПЛАТФОРМИ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ</p>
<p>1. Якими технічними засобами ви частіше користуєтесь для під'єднання до уроків? Що є більше зручним?</p>	

<p>2. На яких платформах частіше проходить дистанційне навчання? Чи була у вас можливість вибрати де займатись? Якщо використовуєте декілька, які подобаються більше?</p>	
<p>РОЗДІЛ 4. Технічна зорієнтованість вчителів (10 хв)</p>	<p>НАСКІЛЬКИ ТЕХНІЧНО ПІДГОТОВЛЕНІ ВЧИТЕЛІ</p>
<p>1. Як ви зв'язуєтесь з викладачами? Які месенджери/ платформи використовуєте?</p> <p>2. Які труднощі виникали у сфері комунікації з вчителем?</p> <p>3. Наскільки вчитель був підготовлений до проведення уроків онлайн? Чи відповідала якість уроків на дистанційному навчанні урокам у школі?</p>	
<p>РОЗДІЛ 5. Зміна навантаження (10 хв)</p>	<p>З'ЯСУВАТИ, ЯК ЗМІНИЛОСЬ НАВАНТАЖЕННЯ НА ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ</p>
<p>1. Як ви вважаєте, на дистанційному навчанні стало вчитися легше/ так</p>	

<p>само/ важче?</p> <p>2. Чи не здається вам, що навантаження стало більшим?</p> <p>3. Чи стали ви сильніше стомлюватись?</p> <p>3.1 Якщо так, то як це проявляється?</p>	
<p>РОЗДІЛ 6. Соціалізація під час дистанційного навчання (20 хв)</p>	<p>З'ЯСУВАТИ ЯК ВПЛИНУВ КАРАНТИН ТА ЗОКРЕМА ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ШКОЛЯРІВ ТА ВЗАЄМОДІЮ ОДИН З ОДНИМ/ З ВЧИТЕЛЕМ</p>
<p>1. Не секрет, що останній рік через вимушені обставини ми проводимо велику кількість свого часу сидячи перед екранами технічних приладів. Звідки ви зазвичай підключаєтесь до уроків? Чи є у вас власна кімната для цього?</p> <p>2. Чи вистачає вам спілкування з однокласниками? Що хотілось</p>	

<p>змінити б?</p> <p>3. Чи є у вас відчуття приналежності до школи/ класу під час дистанційного навчання?</p> <p>4. Чи відчували ви самотність на карантині більше ніж зазвичай?</p> <p>5. Як окрім школи ви отримуєте соціалізацію в суспільстві? Можливо якість курси, секції тощо.</p> <p>6. Чи вистачає вам спілкування з вчителями? Що хотілось змінити б?</p>	
<p>РОЗДІЛ 7. Підготовка до ЗНО (10 хв)</p>	<p>З'ЯСУВАТИ ЯКИМ ЧИНОМ ПРОХОДИЛА ПІДГОТОВКА ДО ЗНО В РЕЖИМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ</p>
<p>1. В цьому році декілька з вас складають ЗНО. Зазвичай підготовка до нього є стресовою та забирає багато часу/ зусиль/ інших ресурсів. Як проходила ваша підготовка?</p>	

<p>2. Чи робить школа щось для вашої підготовки? Можливо якість додаткові уроки тощо.</p> <p>2.1 Якщо так, то в якому форматі це відбувалося під час карантину?</p>	
<p>РОЗДІЛ 8. Побаження щодо подальшого функціонування системи дистанційного навчання (10 хв)</p>	<p>З'ЯСУВАТИ ЗАГАЛЬНЕІ ВРАЖЕННЯ ВІД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ, ОТРИМАТИ ІДЕЇ ЩОДО ПОДАЛЬШОЇ ПЕРСПЕКТИВИ</p>
<p>1. Отже наша розмова добігає кінця. Зараз прошу кожного з вас подумати й зазначити 3 переваги і 3 недоліки дистанційного навчання.</p> <p>2. Що б ви змінили у дистанційному форматі навчання і як саме?</p> <p>3. Чи хотіли б ви надалі продовжувати навчатись дистанційно?</p>	

<p>Завершення дискусії (5 хв.)</p> <p><i>Модераторе! Подякуйте, запитайте, чи всі істотні аспекти дискусії, на думку учасників, були обговорені.</i></p>	<p>МОЖЛИВІ АСПЕКТИ, ЯКІ НЕ БУЛИ ОБГОВОРЕНІ, АЛЕ ВАЖЛИВІ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ МЕТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.</p>
<p>ДЯКУЮ ЗА РОЗМОВУ !</p>	